د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونكو
د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
كتابونو د تاليف لوی رياست

تاريخ

لسم ټولگی

ي په وزارت پورې اړه لري پلورل
نع ده. له سر غړونكو سره قانوني

١٣٩٠ هـ ش

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

لسم ټولګی

۱۳۹۰
هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

پوهنوال محمدرسول باوري

مؤلف محمدحسین احمدزی

مؤلف محمدابراهیم حقپال

مسلکي ایډیټ:

پوهنمل زلمي هوتک

د ژبې ایډیټ:

- پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- دکتور عبدالصبور فخری
- دکتور فضل هادي وزین
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شېر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

ډیزاین:

- عنایت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې کـــور د تورې — هر بچی یې قهرمـــــان دی
دا وطن د ټولو کـــور دی — د بلوڅـــو د ازبکـــــو
د پښتـــون او هـــزاره وو — د ترکمنــــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي — پاميـريان، نـــورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايمـاق، هم پشه يـان
دا هيــواد به تـــل ځليږي — لکـه لمر پر شنه اسمـــان
په سينـه کې د آسيـــا به — لکه زړه وي جـــاويـدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک | **مخ**

سرلیک	مخ
لومړۍ څپرکې: آریایان	۱
دڅپرکې موخې	۲
لومړی لوست: دآریانا تمدن	۳-٤
دوهم لوست: ویدی مدنیت	۵-۷
دریم لوست: اوستایی مدنیت	۹-۱۰
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیري تاریخ	۱۱-۱۲
پنځم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ	۱۳-۱٤
شپږم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ	۱۵-۱۶
اوم لوست : لرغوني افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان	۱۷-۱۸
اتم لوست: لرغوني افغانستان او یونانیان	۱۹-۲۲
نهم لوست: لرغوني افغانستان او موریایان	۲۳-۲٤
دویم څپرکې : په افغانستان کې لومړني مدنیتونه	۲۵
دڅپرکی موخې:	۲۶
لسم لوست: د افغانستان لومړني مدنیتونه	۲۷-۳۰
یوولسم لوست: د یونانو باختري مدنیت ځانګړتیاوې	۳۱-۳۲
دولسم لوست: آی خانم د یونانو باختري پیریو نامتوربښار	۳۳-۳٤
دیارلسم لوست:د ساکهانواو پارتیانو د واکمنی پیر	۳۵-۳۶
څلوارلسم لوست: د کوشانیانوامپراتوری	۳۷-٤۰
پنځلسم لوست: د کوشاني مهال درې نامتومرکزونه	٤۱-٤۲
شپاړلسم لوست:هډه د کوشاني امپراتوری کلتوري پلازمینه	٤۳-٤٤
اولسم لوست : بامیان	٤۵-٤۸
اتلسم لوست : کیداریان یا کوچیني کوشانیان	٤۹-۵۰
نولسم لوست : د یفتلیانو امپراتوري	۵۱-۵٤
شلم لوست: داسلام د ظهور پرمهال د افغانستان وضع	۵۵-۵۶
دریم څپرکې: د نړۍ لرغوني تمدنونه	۵۷
د څپرکي موخې:	۵۸

یو ویشتم لوست : د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنګوالی اوځانګړنې ٥٩-٦٠
دوه ویشتم لوست :د بین النهرین تمدن ٦١-٦٤
درویشتم لوست : د بین النهرین تمدن او فرهنګ ٦٥-٦٦
څلورویشتم لوست: د مصرتمدن ٦٧-٧٠
پنځه ویشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنګ ٧١-٧٤
شپږویشتم لوست : د فارس تمدن ٧٥-٧٨
اوویشتم لوست : د هند تمدن ٧٩-٨٢
اته ویشتم لوست: د چین تمدن ٨٣-٨٦
نه ویشتم لوست : د یونان تمدن ٨٧-٩٠
دیرشم لوست : د روم تمدن ٩١-٩٤
یودیرشم لوست :د امریکا تمدنونه ٩٥-٩٨
څلورم څپرکې : د اسلام تاریخ ٩٩
دڅپرکي موخې : ١٠٠
دو دیرشم لوست : د اسلام دمبین دین د راڅرګندیدا پرمهال دنړۍ اودعربستان دشبه جزیرې اوضاع ١٠١-١٠٢
دری دیرشم لوست:د حضرت محمد(ص) ژوند له کوچنیوالي تربعثته پورې ١٠٣-١٠٦
څلوردیرشم لوست : د عقبې تړونونه ١٠٧-١١٠
پنځه دیرشم لوست: غزوات ١١١-١١٨
شپږدیرشم لوست : د حدیبې سوله- بیعت الرضوان ١١٩-١٢٢
اوه دیرشم لوست :د مکې مکرمې فتح ١٢٣-١٢٨
اته دیرشم لوست : راشدین خلفا ١٢٩-١٣٢
نه دیرشم لوست : حضرت عمر فاروق (رض) ١٣٣-١٣٤
څلورویشتم لوست : حضرت عثمان(رض) ١٣٥-١٣٦
یوڅلورویشتم لوست : حضرت علی (رض) ١٣٧-١٣٨
دوه څلورویشتم لوست : د راشدینو خلفاو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ١٣٩-١٤٠
دری څلورویشتم لوست :امویان ١٤١-١٤٤
څورڅلورویشتم لوست : د امویانویه دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري اونظامي وضعیت ١٤٥-١٤٦
پنځه څلورویشتم لوست: عباسیان ١٤٧-١٥٠
شپږڅلورویشتم لوست : د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع.. ١٥١-١٥٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
اریایان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- أریایان په افغانستان کې
- ویدي مدنیت
- اوستایي مدنیت
- د افغانستان اساطیري تاریخ
- هخامنشیان، یونایان او موریایان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د اریایي تمدن، ویدي او اوستایي مدنیت په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د افغانستان اساطیري تاریخ باندې پوه شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په اړوند معلومات تر لاسه کړي.
- ویدي او اوستایي مدنیت سره پرتله کړای شي.
- د هخامشیانو، یونانیانو او موریایانو په وخت کې د افغانستان وضعیت تحلیل او مقایسه کړای شي.
- د هیواد تاریخ سره لیوالتیا پیدا کړي.

لومړی لوست

د اریانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آريايانو د ميشته کيدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخواني اريانا (نني افغانستان) له ميلاد څخه له دريو تر دوو زرو کاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو ښه سيستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له ميلاد څخه مخکې د لومړنيو زرو کلونو په ترڅ کې لاسي صنايع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلزکاري هم درلوده او دنړۍ په تمدنونو کې يې ځانګړی ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغه کسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ميلاد په لرغوني افغانستان کې ميشت شوي وو، ځان ته آرين ويل، ارين د ښو خويونو خاوندان او يا د اصيلو وګړو معنا لري. د لومړنيو ځايونو په اړه يې لا ډاډمن معلومات نشته، خو دا څرګنده شوې ده چې افغانستان ته د سير دريا او اموسيند له شمالي لوري را تير شوي، د اريايي پير د لومړي مدنيت يې بنسټ ايښی او خپل پلازمېنه يې اريانا (بلخ) نومولې دی.

ويدي سرودونه د آريايانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ويدي سرودونو کې د آريا يي قبيلو په اړه زيات معلومات شته. آريايانو د خپلو اوسيدو سيمو ته (آريانا ويجه) يا (آريانا ورشو) ويله. په ويدي سرودونو کې د الينا په نامه قبيله ياده شوې ده چې د اوسني الينګار اوسېدنکي وو. د بولان اوسېدونکي يې د بهالانه په نامه يادکړي دي.

د کډه کيدو پر مهال د آريايانو انځور

په ويدي سرودونو کې د هغو سيمو نومونه هم شته چې د اريايانو تر واک لاندې وو. د تاريخي جغرافيا پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پيژندل شوې او په نښه شوې دي. د بيلګې په توګه، هريوا (هرات)، هيراوتي (د هراوت) بلهيکه (بلخ) او نور يادولای شو. د سيمو پر نومونو سربېره په ريګويدا کې د سيندونو او غرونو نومونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي چې بیلگه یې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچیانی ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زیږدیز کال د څېړنو له مخې د یوه آریایي پاچا انځور چې د یوه خاورین لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آریایانو د لرغوني پاچا کیومرث انځور دی. په ویدي سرودونو کې د کوچیانو یو نامتو واکمن د کیومرث په نامه یاد شوی دی. په ویدي متونو کې د پاچا یادونه دا په ډاگه کوي چې آریایانو په کوچاني ژوند کې هم د پاچاهۍ نظام درلود.

د آریایانو د لیږد یو انځور په بُخدي (بلخ) کې د اریایي وگړو زیاتوالي هغوی اړ کړل چې د لویدیځ او سهیل ختیځ پر لور په ډله ییزه توگه د لیږد لړۍ پیل کړي . اریایانو نو په فارس کې د استوگنې وروسته د تمدن بنسټ کیښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه یادونه وشي. اریایان د لویدیځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ایران) او بیا د او سنۍ ترکیې او تر هغه وړاندې بریدونو آن تر اروپایي هیوادونو ورسېدل. هغه ډله اریایان چې د سهیل ختیځ پرخوا یې مخه وکړه، هغوی بیا لومړی د لرغوني هند شمالي او بیا مرکزي سیمو ته ورسېدل. خو هغو آریایانو چې د هندوکش دواړو خواکې میشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې یې د دوو آریایي مدنیتونو(ویدي او اوستایي) بنسټونه یو په بل پسې کښیښودلې، چې په راتلونکو درسونو کې به یې ولولو.

په ټولگي کې فعالیت

زده کونکي دې په دو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آریایانو د پیل او دویمه ډله دې د اریایانو د ورستي لیږد په اړه یو او بل ته د خپلو استازو په وسیله معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – آریایان کله افغانستان ته را غلل ؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – آریایانو له بلخ څخه پر کومو لورو لیږد وکړ؟ په لنډه توگه یې په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلو منابو او ښوونکو په مرسته د لرغونو آریایانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولگي کې دې خپلو ټولگیوالو ته و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویدی مدنیت

په دې لوست کې د ویدي مدنیت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

په افغانستان کې د آريايانو تر ټولو لرغونى مدنيت د ويدي په نامه يادېږي. د ويدي اصطلاح د ويد له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنيت ځکه ويدي يادشوى، چې معلومات يې د ويدى له څلورو کتابونو (ريګويدا، اتهرو ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا) څخه په لاس راغلي دي. د دې سرودونو پيل تر مېلاد دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د اريايانو له خوا له يوه نسله بل ته را نقل شوي او شپږ پېړۍ پخوا تر ميلاد په سانسګريت ژبه ليکل شوي دي .

آريايانو د ويدي مدنيت پر مهال د بُخدي لرغونى ښار د خپل لومړني پايتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه. د کوچاني ژوند تر څنګ يې په کرنه او بڼوالۍ لاس پورې کړ . د اوسپډلو لپاره يې ارت کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو يې لاس پورې کړ او د هغه

د بلخ د بالاحصار يو انځور

ښارونو د ساتنې لپاره یې پلن دیوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زیاتې نښانې یې لا تر اوسه پاتې دي.

د ویدي مدنیت وګړو د ژویو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتیاوې پوره کولې. ژوي یې اهلي کړي وو او د هغو پر شیدو او غوښو برسیره یې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلۍ جوړولې. ژوي به یې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به یې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پیسو په نامه یې یادول، خو په عمومي توګه به یې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې یې هم لاس ته راوړنې درلودې، بیلا بیلې دانې غلې یې پیژندې چې په ویدي سرودونو کې یې په وار وار یادونه شوې ده. د ښکلو خاورینو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګاڼې به یې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او میلو پر مهال به یې کارولې.

د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو ونډه په بیلا بیلو برخو کې څرګنده وه. یو شمېر ښځو به له خپلو میړونو سره یوځای په کار کې ملتیا کوله او یو شمېر نورو بیا د کور کارونه پر غاړه اخیستل. د دې تر څنګ به ښځو هم د یو شمېر نارینه پوهانو(ریشانو) په څېر ټولنیزې چارې پر مخ بیولې او شعرونه به یې ویل.

داسې بریښي چې د ویدي سرودونو ویل او په یادول د زماني پلوه ډېر پخوا پیل شوي دي، خو په سرودونوکې تر ټولو پخوانی یادې شوې پیښې په (۱۸۰۰) کاله د مخه تر میلاد زماني پورې اړه لري، چې د ویدي مدنیت څرګند پیل ګڼل کیږي. ویدي مدنیت په پرله پسې توګه د(۱۲۰۰ تر۱۰۰۰) زر کاله د مخه تر میلاد دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیاتو معلوماتو لپاره:

د ويدي فرهنګ د عصر يوه بيلګه

زوم د خپلې ناوې لاس نيوه او درې واره يې د خپل د کور ګرد چاپېره ګرځوله او دا سرود به يې لوسته:

((ستا لاس په نيک شګون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))

کله چې ناوې د مېړه کوټې ته ورسيږي نو په دې شعرونو يې هرکلى کوي:

«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستا کور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي! ښکلې ناوکۍ! ته دا کور ساته او له خپل خاوند سره او سېږه، تر زړېودۍ پورې دې دا کور ستا وي. اوس په دې ځاى کې اوسه او له دې ځايه بېخي مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او کړوسيانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځاى کې خوشحاله اوسې! ... اې د دې کور مېرمنې!»

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ویدي مدنیت په اړه معلومات را ټول او دویمه ډله دې د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو د ونډې جاج واخلي او بیا دې د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ - د ویدي کلمه څه معنا لري؟ ویې لیکئ.

۲ – په ویدي مدنیت کې د هیواد کوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳ – ویدي مدنیت په کومو کلونو پورې اړه لري؟ ویې لیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستایی مدنیت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتګ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کې تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کېښېنودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم ياديږي چې په اړه زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلي دي. اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازنۍ منبع ده چې د لومړنيو اريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانګړې توګه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانګړې ځپرکي ګڼل کيږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړينې وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پيژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ۱۲۰۰۰ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه يې وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، ويندېداد، يشت او وروکي اوستا په نوم ياديږي.

ويل کيږي چې زردشت له ميلاد دمخه په ٦٦٠ کال په بلخ کې زيږېدلی دی. په شل کلنۍ کې ګوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او ګشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. ګشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدا د نيکۍ او اهريمن د بدۍ خدايان ګڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې ګڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودرېږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انګيرل ؛ ښه ويل ؛ ښه کول ؛دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډېرو توږل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستايي مدنيت پر مهال اريايي وګړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو او قومونو په منځ کې دود دي. د بيلګې په توګه د نيزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړۍ

ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسيقي او داسې نور يادولای شو. اوستا د هغه مهال يو شمېر سياسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاريخ کې د ا برخه د اساطيري تاريخ (د خيالي افسانو تاريخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دويمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسيله ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – د اوستا معنا څه ده؟ ويې ليکئ.

٢ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د زردشت په اړه د د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

په دې لوست کې د پيشداديانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د يو شمېر او ستايي متونو او يو شمېر شاهنامو د ليکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاريخ درې خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پيشداديانو، کيانيانو او اسپه په نامه يادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنيو مدنيتونو سياسي واکمني ګډل کېږي.

لومړنۍ لړۍ: د پيشداديانو واکمني: لومړنۍ سياسي واکمني د اوستا په کتاب کې د پيشدا ديانو په نامه ياده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنی واکمن کيومرث نومېدی. ابو ريحان البيروني په خپلو ليکنو کې کيومرث د هوشنګ په نامه يادکړی دی. دا هغه لومړنی اريايي واکمن دی چې په بلخ کې يې د سياسي واکمنۍ بنسټ کېښېښود. تر کيومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال مدبر وزير، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې يې ځانګړې ونډه درلوده. نوموړي وزير ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وريو د وريشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پيشداديانو د سلسلې يو نامتو پاچا، يما يا جمشيد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. يما لومړنی پاچاو چې په بلخ کې يې د ښار بنسټ کېښېښود. يما ته اهورا مزدا د يوه ښار د جوړولو هدايت وکړ. يما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی يې د اس د ځغلولو د ميدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د اس ځغلولو ډګر، د کليو او کورنو لپاره وړ سيمې يې جوړې کړې. د دې تر څنګ يې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژويو يوه يوه جوړه يې پکې وساتله.

د يما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وګړو ژوند ته زياته پاملرنه کېدله. زيات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او ارامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر يما برى تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بيولې. خلک ډېر وزورېدل او په پای کې اهنګر کاوه دخپلو د پښو پوستکی د بيرغ په توګه اوچت کړ او خلک يې د ضحاک په وړاندې پا څون ته راوبلل چې په تاريخ کې د کاوياني بيرغ په نامه شهرت لري. فريدون هم سل اسونه او زر غوايان د قر باني په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد يې قيام وکړ، چې په پای کې فريدون بريالی او ضحاک يې و واژه. فريدون خپله د واکمنۍ سيمه پر خپلو دريو زامنو ايرج ، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل ورور ايرج مړ کړ او واکمني يې خپله کړه . تر هغه وروسته

چې د ایرج زوی منوچهر لوی شو، د خپل پلار غچ یې له خپلو ترونوڅخه واخیست. خپل دواړه ترونه یې مړه کړل او د واک پر ګدۍ کښیناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال یو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بېلګې په توګه رستم، نریمان او یو شمېر نورو پهلوانانو د تورانیانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خورا کلکه دفاع کوله.

په بامیانو کې د ضحاک د کلا پاتې شونې

له فرېدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال تورانی افراسیاب تر دریو جګړو وروسته په دې بریالی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړینې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نوموړی عاقل او هوښیار سړی و. له تورانیانو سره یې ډېرې جګړې وکړې چې وروسته یې له تورانیانو سره خپل سرحد د امو سیند وټاکه. د پیشدادیانو ورستنی واکمن کرشاشپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسیاب له لوري سخت وځپل شو او د پېشدادیانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پیشدا دیانو د واکمنانو نومونه واخلي او دويمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

١ – د پیشدا دیانو موسس څوک و؟ نوم یې ولیکئ.
٢ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.
٣ – ضحاک څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بلخ (بُخدی) یا بلهیکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دويمه کورنۍ: د کيانيانو واکمني

په دې لوست کې، د کياني کورنۍ دسياسي ټولنيزې وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د افغانستان د اساطيري تاريخ دويمه کورنۍ د کيانيانو په نامه ياده شوې ده. کاوي په ويدي او اوستايي متونو کې د پوه، مشر او امير په معنا کارول شوی دی. دا کورنۍ ځکه کاوي يا کياني بلل کيږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره يې د کي توری نښتی دی. د کياني کورنۍ لومړنی واکمن کيقباد نوميده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته خيرمه د البرز غره پر تخت کښيناست او پنځلس کاله يې واکمني دوام وکړ.

ترکيقباد وروسته د ده زوی کيکاوس د بلخ پرتخت کښينات. کيکاوس له هغو کسانو سره جګړې وکړې چې د اريايي کلتور او مدنيت مخالفت يې کاوه. د جګړه مارو دا ډلې چې د مازندارانو په ځنګلونو کې اوسېدلې او په اوستايي متونو کې ورته ديوان ويل شوي، دکيکاوس له خوا وځپل شوې او اريايي تمدن يې د هغو له بريدونو او ورانيو وژغوره. په اوستاکې راغلي کيکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهيتا) ته يې د ارزيفيه په غره کې سل اسونه، زر غوايان او لس زره پسونه بلهاري (قرباني) کړل.

له اوستايي متونو څخه دا څرګند شوې ده چې کيکاوس د ارزيفيه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګاني جوړې کړې. پر اوو سترو هيوادونو يې واکمني درلوده. کيکاوس عاقل، هوښيار او پوه وزير درلود چې پوره جيره يا اوشنر نوميده. (پوره جيره په اوسنۍ پښتو کې د پوره ځير په معنا کارول کيږي.) خو د واکمنۍ په ورستيو کې يې يو لړ داسې تيروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بايللو يې تمامې شوې. هغه پوه وزير يې و واژه، اسمانو نو ته د تللو دعوا يې وکړه او د سرحدونو ساتونکي يې ليرې کړل، چې په پای کې توراني افراسياب دکيکاوس پر سيمه غالب شو او د کيکاوس واکمني يې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سيستانه را وخوځيد او د افراسياب تغر يې ټول کړ.

تر کيکاوس وروسته سياوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سياوش په اوستايي متونو کې د سياورشن په ډول ياد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زړور واکمن و. سياوش د اريانا ويجه پر سيمه يوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستايي متونو کې د کنګ دژ په نامه ياده شوې ده. دغه واکمن د تورانيانو د پاچا افراسياب له لور سره، چې فرنګيس نوميدله واده وکړ او له هغې څخه يې زوی پيدا

شو چې کېخسرو نومیده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګید. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په سمنګان ولایت کې د رستم د تخت یو انځور

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو د کیانیانو د واکمنۍ بېلا بېلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې سترواکۍ (امپراتورۍ) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادیږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د کیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وایي او دویمه ډله دې د کیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

١ – د کیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

٢ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

٣ – د کیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې وواېي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دريمه کورنۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تر کياني کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده، ځکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهور شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنی تولواک لهراسپ نوميده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يوشمېر څېړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه کې و وژل شو. نوموړی باهمته عادل او د لوړ شخصيت

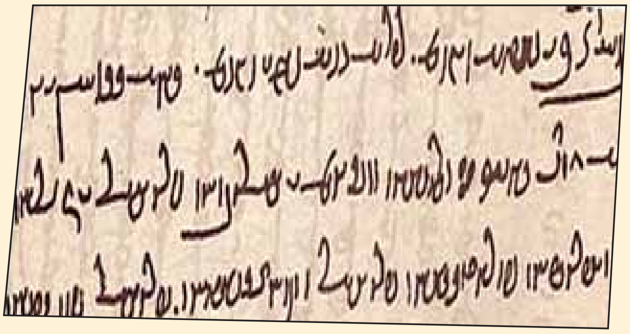

د اوستا د ګاتا ليکل شوې ټولګې خخه يوه بېلګه چې د برتانيې په موزيم کې ساتل کېږي.

خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نوميده.

ويشت اسپه يا ګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واکمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د ايين د خپرولو لپاره يې زياتې قرباني ورکړې. د زردشت په ۱۰۵ وينا کې د ګشتاسپ په اړه داسې راغلي دي: ((ای، سورا اناهيتا! ښې ارواح زما سره مرسته وکړه، د لهراسپ زړور زوی ګشتاسپ دې ته وهڅوم چې د آئين پر بنسټ فکر وکړي؛ د ائين پر بنسټ خبرې وکړي او د ائين پر بنسټ کار وکړي.)) زردشت له ګشتاسپ څخه دا هيله وکړله د ګشتاسپ ميرمن هوتاوسا هم خپل أئين ته دعوت کړي، چې دا ائين ډېرو ليرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستکو وليکل شوې.

د ګشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې وشوې. د يوې جګړې په اړه په

۱۰۸ مه وینا کې داسې ویل شوې دي:
(لوی ویشتاسپ (گشتاسپ) د فرازادانا
سیند پر شا او خوا سل آسونه، زر نرغوایان
اوو لس زره پسونه د اناهیتا په نامه بلهاري
کړل تر گشتاسپ وروسته د هغه زامن واك
ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زرې ورې
د واکمنۍ په اړه زیات معلومات نشته، خو
د هغه د پهلوانۍ په اړه چې په سیستان کې
اوسېده، زیات تاریخي روایات ویل شوي

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

دي. د گشتاسپ د بل زوی چې سپینتو داتا یا اسفندیار د واکمنۍ په اړه زیات معلومات شته. ویل کیږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په میړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو گاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي ائین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه کورنۍ واکمنې پای ته ورسېدله.

په ټولگي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د گشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومیده او په اړه یې څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳ – د اسپه کورنۍ ورستی واکمن څوك و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بیلا بیلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې نورو ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

لرغونی افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان

(هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

په دی لوست کې به د افغانستان او هخامنشیانو تر منځ اړیکې او د یونانیانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی: لرغونی افغانستان او هخامنشیان:

تر شپږمې میلادي پېړۍ پورې د اریانا پر زیاتو سیمو د اوستایي واکمنانو حاکمیت برلاسی و. د همدې پېړۍ په پیل کې د لرغوني افغانستان د لویدیځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنۍ بنسټ کېښېښودل شو. هخامنشیانو د پخواني فارس پر اړوندو سیمو سربېره د خپلو لویدیځو او ختیځو کرښو ها شاوخوا سیمې تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د یوې لویې امپراتورۍ لمن یې په پخواني فارس او شا و خوا سیمو خپره کړه.

هخامنشیانو پر پخواني پارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پیل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال د هخامنشي امپراتورۍ د واکمنۍ لاسونه له پخواني پارس نه وړاندې ختیځو او لویدیځو لورو ته ورسېدل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې یو مرکزي دولت او واحده سیاسي واکمني نه وه. د افغانستان په هر ګوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو وړو واکمنیوحاکمیت درلود.

د کوروش ترحکم لاندې لښکر له میلاد څخه د مخه په ٥٤٩ کال کې د افغانستان یو شمېر سیمې تر یوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. وروسته له کوروش دده زوی

دکروش د واکمنی پرمهال د هخامنشیانو د امپراتوری قلمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمبوجیه واک ته ورسېد. هغه د لرغوني پارس لوېدیځو سرحدونو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره یې جګړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته د بیرته راتګ پرمهال مړ شو.

داریوش د هند خاورې لاندې کولو لپاره د سیند له اوبو تیر شو، پنجاب او سند یې ونیول. له همدې امله له هند څخه په زیاته کچه د سرو زرو کلني عایدات، چې اندازه یې ۳۶۰ تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قیاسي واحد) طلا وه، د باج په توګه هخامنشي واکمنانو ته رسېده. داریوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وګړو بېلا بېل ۴۸ ډوله نژادونه، د وګړو بېلا بېل کیشونو، او د بېلا بېلو ژبو او دودونو لرونکي و، په خورا تدبیر تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په یو شمېر ډبرلیکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، دا سې لیکنې شته چې د ختیځ پر لور د هخامنشي واکمنۍ غځېدلې او خوره شوې ده. یو له هغو ډبرلیکونو څخه د بې ستون ډبرلیک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او یا زیاتې سیمې یادې شوې دي.

د هخامنشیانو یو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داریوش، خشیار شاه، دویم داریوش او دویم اردشیر او یو شمېر نور د واک ګدۍ ته ورسېدل. زیاتې سیمې یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر میلاد یونانیانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سیمې یې د یوناني امپراتورۍ برخې وګرځولې.

په ټولګي کې فعالیت

د زده کونکو دوه ډلې دې جوړې شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو نامتو واکمنان او دویمه ډله دې د بیستون ډبرلیک یوه کرښه ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نیولو هڅې وکړې؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه له ډله ییزو رسنیو څخه معلومات را ټول او بیا دې په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: لرغونی افغانستان او یونانیان

په افغانستان کې د یوناني واکمنۍ پیژندنه په دوو مهمو پړاوونو کې شوني ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بریدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد) را پیلیږي او د سکندر تر مړینې دوام مومي. دویم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د یوناني قوماندانانو د واکمنۍ پیر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاد پورې یې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بریدونه او د هغه مړینه: مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتورۍ له منځه یوړه او د هخامنشیانو ورستی واکمن، دریم داریوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد د دریم داریوش د تعقیب لپاره لومړی هرات او بیا د باختر پر لور خپلې لښکرې ارمې کړې. دریم داریوش د باختر د والي، بسوس د پلویانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پیل کې د سکندر لښکرو ته په روغه لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نیولو اوځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو تر وتلو وروسته د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پایله کې د اناکسپ په نامه یوناني قوماندان ووژل شو.

مقدوني سکندر، چې د هرات له پیښې څخه خبر شو، سمدلاسه یې د هرات د بیرته نیولو پریکړه وکړه. هرات ته یې مخه کړه او د پخواني هرات (اریا) ته څېرمه یې ټول پاڅون کوونکي، چې په یوه ځنګل کې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نیولې وې، همله وسوځول او بیا یې د یوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نیت د اریا سکندریې په نامه د یوه نوي ښار بنسټ کېښېښود چې اوسنی هرات ښار ګڼل کېږي.

دمقدوني سکندر یو انځور

د هرات ترنیولو وروسته یوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولایت پر سیمو یرغل پیل کړ او د

سیستان سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سیمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو. بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څېرمه سیمه کې د یوه عسکر کوټ بنسټ کښېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی ځواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکر د هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاځون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولېږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترځ کې یې د هراتیانو د پاځون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته مخه شو. اسکندر په ۳۲۹ کال وړاندې تر میلاد کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د ققفاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب درې له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر ۳۲۷ کاله پخوا تر میلاد یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن قوماندان سره د دوستۍ لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پېغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سیمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختر تر نیولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وګرځیدی او بیا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سیمو ته ورسېد. په نوموړو سیمو کې یې له یوسفزو سره تر درنو جګړو وروسته ټېټې شو او بیا یې د باجوړ او چترال سیمې تر خپل واک لاندې کړې. سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او په ۳۲۵ پخواتر میلاد یې د کراچۍ په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه دګدروزیا (بلوچستان پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ریا د ناروغۍ له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري: د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جګړې وشوې. د مقدونیې په ښار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پیدنا په ښار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې ګډوډي منځته راغله او د دې ګډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دریو لویومرکزونو ووېشل شي

۱ – د سکندر تر مړینې وروسته، بطلیموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بیل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطلیموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توګه تر ۳۰ کاله مخکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

۲ – د یوناني امپراتورۍ په پلازمینه (مقدونیه) کې انتي ګوس واک ته ورسېد. انتي ګوس او د هغه کورنۍ د ۳۰۶ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ۱٤٦ کاله وړاندې تر میلاد پر مقدونیه اواړوندو سیمو واکمن پاتې شول.

۳ – د سلیکوس په نامه یوناني قوماندان په سوریه کې واکمن مرکز جوړ کړ او د یوناني امپراتورۍ ختیځې سیمې یې له سوریې څخه تر هنده پورې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

افغانستان هم د سلیکوس تر واک لاندې سیمو کې شمېرل کېده. سلیکوس او د هغه لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د دیودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطلیموس او سلیکوس د ځواکونو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ پر له پسې جګړو ديوديتس ته په باختر کې د خپلواکۍ په ۲۵۵ کاله وړاندې تر ميلاد د اعلانولو زمينه برابره کړه، چې د يونان باختري دورې په لوست کې به يې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لښکر کښيو لورى وښيي.

پوښتنې

۱ – مقدوني اسکندر په کوم کال د هخامنشيانو امپراتورۍ له منځه يوړه؟ خپل معلومات وليکئ.

۲ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟ نوم يې وليکئ.

۳ – د سکندر تر مړينې وروسته يونانيانو د امپراتورۍ له کوم برخليک سره مخ شوه؟ معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د ښوونځي له کتاب پرته له بل کتاب څخه نيمه پاڼه معلومات را غونډ او ټولګيوالو ته دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېم: لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراګوپتا نومیده چې له میلاد څخه ۳۲٤ کاله مخکې یې د هند پر بیلا بیلو سیمو واکمني پیل شوه. چندراګوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جګړو وروسته لومړی باختر، بیا یې د کابل وادي بېرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراګوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراګوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراګوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او د ګندهارا، اراکوزیا او ګدروزیه یې هم د چندراګوپتا ځواکونو ته پرېښودل. همدا مهال یې بلخ یا باختر د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراګوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاد مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پرګدۍ کښیناست. دا مهال د یوناني امپراتورۍ بیلا بیل مرکزونه جوړ شوي او د هغو تر منځ تودو جګړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بیلا بیلو مرکزونو تر منځ جګړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولیږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولیږه! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولیږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي.

د موریایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکود دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداګریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وراندې نورو سیمو ته رسېدل. په وړاندې به نورو سیمو څخه سوداګریز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداګریزي اړیکي د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د ګډېدو او یوځایوالی زمینه برابره شي.

د چندراګوپتا د مهال یوه طلایي سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بندوسارا وروسته د ګوپتايي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر ګدۍ کېنيناست. اشوکا د بودايي دين د خپرولو په لار کې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بېلا بېلو برخو ته وليږل. تر واک لاندې سيمو کې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننګر هار (درونټه) او يو شمېر نورو سيمو کې د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونو کې د ايتودموس (ای تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کېږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د ای تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د ای تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه او ګندهارا يې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې ډول د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له منځه ولاړه او په ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاد ای تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړی ګروپ دې د هخامنشيانو، دويم ګروپ دې د يونانيانو او دريم ګروپ دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

۱ - د موريايانو د لومړي واکمن په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
۲ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيا يې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وليکئ.
۳ – د اشوکا د کيش په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنيتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د يوناني باختري خپلواک دولتونه
- د يوناني باختري مدنيت ځانګړتياوې
- د يوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- د ساکانو او پارتيانو د واکمنۍ پېر
- د کوشانيانو امپراتوري
- بګرام يا د کوشاني امپراتورۍ پلازمينه
- هډه يا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- باميان يا د لرغونو بوداپانو مرکز
- کيداريان يا کوچني کوشانيان
- د يفتليانو امپراتوري
- افغانستان د اسلام د ظهور پر مهال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هيله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له يوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتيانو او ساکهانو واکمنۍ، د کوشانيانو امپراتورۍ او د هغې مهمو مرکزونو، د کيداريانو حاکميت، د يفتليانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان له وضعيت سره آشنايي.
- د يوناني باختري د مدنيت پر ځانګړتياوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او باميانو په ارزښت پوهېدل.
- د هيواد له توريستي او لرغونو سيمو سره د ليوالتيا پيدا کېدل.

د افغانستان لومړني مدنیتونه

یونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې د یونانیانو باختري دولت د جوړېدو او د باختر له سیاسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سیمې پکې شاملې دي، آشنا کیږئ.

لومړی دیودیتس د یونان – باختري دولت بنسټ اېښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاده په باختر کې له یوناني سلوکیدیانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د دیودیتس واکمني دوه پړاوه لري. په پیل کې دیودیتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر یو مخ د دیودیتس انځور او پر بل مخ یې د انتیکیوس خیره ښکاري. د دیودیتس د واکمنۍ وروستي مسکوکات بیا د خپلواکۍ وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر یوې خوا د دیودیتس څېره او پر بل مخ یې جیوپیتر (د رعد او برق الهه) انځور شوي دي. د باختر د خپلواکۍ پر مهال د دیودیتس واکمني د سغد او مرو، بلخ او تخار سیمې وې. لومړی دیودیتس ۲۵۰ کاله پخوا تر میلاد مړ شو.

د لومړي دیودیتس تر مړینې وروسته د هغه زوی دویم دیودیتس واکمن شو. نوموړی تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر میلاد د باختر پر سیمو واکمني درلوده. د دویم دیودیتس د واکمنۍ پر مهال یو شمېر نورې سیمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هریرود سیمې هم د باختر تر کنترول لاندې سیمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم دیودیتس تر منځ د ملګرتوب او دوستۍ اړیکې زیاتې شوې. په دې ډول د سلوکیدیانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د دیودیتس د کورنۍ واکمنۍ زیاته موده دوام ونه کړ د ای تیدیوم په نامه یوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر میلاد د دیودیتس پر خلاف پاڅون وکړ او هغه واکمني یې له منځه یوړه.

ای تیدیوم ۲۲۰ کاله پخوا تر میلاد د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام یوناني واکمن انتیکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت برید وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته یې د باختر پر لور بریدونه پیل کړل. ای تیدیوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنیوي لپاره

هریرود ته ورسېد او هلته تر یوې درنې جگړې وروسته له ماتې سره مخ شو د خپل مرکز پر لور یې مخه کړه او په خپل مرکز، چې د زریاسپ په نوم یادېده د خپلې واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کالونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته ای تیدیوم د خپلې واکمنۍ د زیاتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمینه ومونده.

ای تیدیوم د باختر لومړنی واکمن و چې یوناني هنر یې د هند لوېې وچې ته ورساوه. د یو شمېر مؤرخینو په باور د هغو خروشتی ډبرلیکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوې دي. دا څرگندېږي چې یوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغیزه د هند پر سیمو کړې ده.

تر ای تیدیوم وروسته د هغه زوی دیمیتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر میلاد واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سیمې لا پراخه کړې. تاکسیلا کاتیا وار او د موریاپته سیمې یې د هند له واکمنانو څخه ونیولې. دیمیتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سیمو کې د نویو ښارونو د جوړولو کارونه پیل کړل چې په اراکوزیا کې کلات، په سند او هند کې سیالکوټ او پتیاله یې خورا مهمې بېلگې دي.

د دیمیتروس د مسکوکاتو یوه بېلگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختري یونان د کورنۍ وروستي واکمن دیمیتروس و چې د خپل یوقوماندان له خوا یې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ایوکراتېد نومیده، د یوې نوې کورنۍ بنسټ کېښېښود.

ایو کراتید په ۱۸۱ کاله پخوا تر میلاد په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آریانا یې واکمني درلوده. د ایو کراتید د واکمنۍ پر مهال د ای تیدیوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتیانو په

د ایوکراتید د مسکوکاتو بیلګه

مرسته د ایوکراتید پرضد یو لړ فعالیتونه پیل کړل. د دې فعالیتونو په ترڅ کې د ایوکراتید واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز یې تر میلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سویل یا کاپیسا ته ولېږ داوه.

تر ایوکراتید وروسته د هغه زوی هیلو کلس د واک پر ګدۍ کېښناست. نوموړې چې د یونان – باختري دورې وروستی څواکمن پاچا پېژندل کیږي، د خپلې واکمنۍ سیمه یې د هندوکش له شماله بیا تر ګندهارا او جیهلم پورې و غځولې. ۳۶ تنه باختري یوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سیمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر میلاد د لرغوني افغانستان په سویلي سیمو کې د ساکانو په نامه یوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سیمې پراخولې او ورو ورو یې د یونان باختري د پېر یو شمېر سیمه ییز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د یونان باختري پېر واکمني یې د له منځه وړلو له خطر سره مخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پتیاله او جهلم موقعیتونه وښيي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري پیر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟ په اړه یې لنډ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په نورو خپرونو او کتابونو کې د یونان –باختري پیر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان - باختري مدنيت ځانګړتياوې

په دې لوست کې په لرغوني افغانستان کې د يونانو باختري مدنيت له ځانګړتياوو او ارزښت سره اشنايي پيداکوئ.

افغانستان د زيات شمېر مؤرخينو او څېړونکو له نظره خورا ستراتيژيک ټاټوبی ګڼل شوی دی. انګليسي نامتو مؤرخ تاينبي افغانستان د لرغونو مدنيتونو د يوځای کېدلو د ټاټوبي په نامه ياد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوريز يوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لاري نوم ورکړی دی. علامه حبيبي افغانستان په سيمه کې د لرغونو مدنيتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تيب نور القاب او عناوين هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه ياد شوي دي. د هغو لرغونو مدنيتونو له شمېره يو هم د يونان باختري مدنيت دی چې په افغانستان او سيمه کې د يوه نامتو تاريخي مدنيت په توګه پېژندل شوی دی.

يو نان باختري مدنيت د دوو مدنيتونو ټولګه ده. دا دوه مدنيتونه چې يو يې د يونانيانو په وسيله له هغوی سره يو ځای افغانستان او سيمې ته را رسېدلی مدنيت او بل يې په باختر کې دځايي اوسيدونکو مدنيت و چې د لرغونو اريايي مدنيتونو پر بنسټ يې وده کړې وه. د دې دواړو مدنيتونو يو ځايوالی په سيمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنيت بنسټ کښيښود چې په تاريخ کې د يونان – باختري مدنيت په نامه پېژندل شوی دی.

يونانيانو په خپل هيواد کې يو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تېر کړي وو، چې يو پړاو يې د هيراکلت، افلاطون، بطليموس او نورو فيلسوفانو پړاو و دا پړاو له يوناني امپراتورۍ سره يوځای وغوړېد. د ودانيزو چارو بېلابېلي تجربې يې ازمويلي او کارولي وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پړی جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسيدلې و.

يونانيانو له خپلو فتوحاتو سره يوځای خپل مدني لاس ته راوړني هم له ځان سره تر واک لاندې سيمو ته ليږلې، چې بېلګې يې په ټولو تر لاس لاندې سيمو او په ځانګړې توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.

يوناني معمارانو د عسکر کوټونو لپاره داسې ځايونه غوره کول چې د دوو يا دريو خواوو به د طبيعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او يا يې د ساتنې شونتياوې درلودې، يوه خوا به يې د خپلو ځواکونو په مټ ساتله. دا ډول وداني د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې ليدل کيږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغوني سيمه، چې د کوکچې او آمو سيند په تقاطع کې ودانه شوې ده يادولای شو. د بګرام لرغوني سيمه يوه بله بېلګه ده چې د شتل او پنجشير سيندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده.

پڅې جوړول د يوناني هنر يوه بله بيلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڅيو په شتون سره په ورستيو دورو کې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پيژندل شوي دي. د يوناني ليکدود زياتې بيلګې د ډبرليکونو پر مخ ليدل کيږي چې هغه مهال د هيواد په بيلا بيلو برخو کې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پيښو په اړه ډاډمن اخځونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهيرد غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بيلا بيلې بيلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڅيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کيږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سيمه کې وده او پراختيا وموندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيمو کې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت ځيره يې پيداکړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پيژندل کيږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکو دې په څو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې چې ولې مؤرخين لرغونى افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

١ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب يادکړي ؟ درې بيلګې يې وليکئ.

٢ – د يونانو باختری د معماری دوه اړخيزه اغيزه څه وه و يې ليکئ.

٣ – د پڅې جوړولويوناني هنر په افغانستان کې څه اغيزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري پېر یو نامتو ښار

په دې لوست کې د آی خانم له لرغوني سیمې او له دغې سیمې څخه د ترلاسه شویو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، د افغانستان د لرغوني تاریخ یوه برخه ده.

د تخار ولایت په هغه سیمه کې چې د آمو او کوکچې سیندونه سره یوځای کېږي، دوه زره دري سوه کاله پخوا د یوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بیا د یونان ــ باختري مدنیت په ستره بېلګه بدل شو. دا ښار د تخار په ولایت کې پروت دی چې په ۱۹٤٦ زېږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونیول شوه.

آي خانم ازبکي ترکیبي نوم دی چې (آی) د میاشتې او (خانم) د مېرمنې په معنا کارول کېږي. کله ناکله د سیمې اوسېدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ایښوونکی څوک و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سیمې څخه تر لاسه شوي او یا له ځینو تاریخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وي چې د لومړي ځل لپاره یوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ایښی دی. یوناني نامتو جغرافیه پوه بطلیموس په خپلو اثارو کې د اکسوس سکندریې په نامه د یوې سیمې یادونه کړې، چې بې له شکه د آی خانم اوسنی سیمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنیو اوسېدونکو په پوره مهارت او دقت د ختیځ او لوېدیځ د ودانیو جوړولو میتودونو تر منځ داسې یووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بېلګې په توګه د ځینو ودانیو د ټینګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب ایښودل شوي دي، د سکرو (ذ غال) څخه یوه ټاکلې لایه (طبقه) د لنده بل د مخنیوي په نیت جوړه شوې ده. د ودانیو د سینګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشیري ډبرو څخه کار اخیستل شوی دی.

د لرغونپوهانو پرله پسې څېړنو وښودله چې آی خانم د یوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغونی ښار د یوه لوی دیوال په وسیله اِحاطه شوی چې اوږدوالی یې ۱۵۰۰ لوړوالی یې لس متره ته رسېده. که له دې سیمې څخه تر لاسه شوې د ودانیو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعیت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بیانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسېدونکو

د ای خانم د دوو سرستونیو انځورونه

کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د يو لوی انګړ په څير څرګنديږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چاړواکو د واکمنۍ پلازمينه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والې يې ۱۳۰ متره او سور يې ۱۸۰ متره ته رسيږده، په مستطيل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې يې ۱۱۶ ستونونه درلودل. همداشان يو ستر تالار، چې اوږدوالی يې ۲۷ متره او سور يې ۱۷ متره ته رسيدلې دی، د دې لوېې حويلۍ په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه کورونو او خونو څخه زيات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوې چې د يونان- باختري مدنيت د برم نماينده ګي کوي. د بيلګې په توګه يو زيات شمېر هغه مسکوکات چې په هغه کې د يوناني ارباب الانواعو څيرې ليدل کيږي او يو شمېر داسې سکې هم ليدل کيږي چې يو ناني حکمرانانو (له سکندر څخه تر ايوکراتيد او هيلوکلس پوري) څيرې حک شوې دي. د مسکوکاتو تر څنګ يو شمېر مجسمې، کتيبې، ډول ډول لوښي، د سپورت وسايل، ورزشي ستديوم او زيات شمېر نور داسې آثار تر لاسه شوي دي. د نورو پاتې شونو تر څنګ يو ډېر ليک هم د لرغونپوهانو لاس ته ورغلی چې د کلير چوتس په نامه ياد شوی دی.

په نوموړي ډېر ليک کې ليکل شوي، چې په وړوکتوب کې ښه روزنه؛ په ځوانۍ کې پر ځان ويسا؛ په پاخه سن کې رښتينولي او سخاوت؛ په سپين ږيرتوب کې ښه سلا ورکول. بيا نو د مړينې په وخت افسوس مه کوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ايښودونکي او دويمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډېرليک په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د آی خانم د موقعيت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
۲- له آی خانم څخه د کوم ډېر مسکوکات پيدا شوي دي؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.
۳- د کلير چوتس په ډېرليک کې څه ليکل شويدي؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو او سپين ږيرو څخه د تخار ولايت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساکهانو او پارتیانو دواکمنۍ پېر

په دې لوست کې د افغانستان په سوېلي سيمو لکه کندهار او سيستان کې د پارتيانو او ساکهانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د يونان باختري دورې ورستی څواکمن امپراتور هيلوکلس و چې د يونان باختري پر تولې امپراتورۍ يې واکمني چليده. تر هغه وروسته سيمه ييز واکمنان منځته راغلل چې هر يوه يې پر يوې کوچنۍ سيمې حاکميت درلود او د دې ورو واکمنيو دوران تر سل کاله پخوا تر ميلاد پايښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سوېلي او سوېل ختيځو سيمو کې د يوې نوې کورنۍ واکمني پيل شوه چې د ساکه يا ساکانو په نامه يادېږي.

د ساکهانو په نوم يو څواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سوېلي برخو، لکه اراکوزيا (کندهار) او سکستان (سيستان) په سيمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښېښود. د دې نوې څواک لومړنی واکمن د هرايوس په نامه پېژندل شوی دی. نوموړي د يونان باختري امپراتورانو په څېر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې يې د خپل واک بريدونه تر تاکسيلا، سيند او بولان هاخوا سيمو پورې وغځول او د يونان باختري امپراتورۍ سوېلي او سوېل ختيځې سيمې يې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرايوس وروسته مايوس ۷۲ کاله تر ميلاد وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان وليکه. د نوموړي له مهاله يوه ليکنه چې د مس پر ټوټې ليکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړې ليکنه کې تر ميلاد وړاندې ۷۸ کاله او د يوناني او خروشتي ليکدود بېلګې په څرګنده ښکاري. د مايوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي. تر مايوس وروسته د هغه دوه تنه ميراث وړونکي پېژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمني تر پنځوس کاله پخوا تر ميلاد پايښت موندلی دی او بيا د نويو سيتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو يې سيمې لاندې کړې او هغوی يې له واکه لېرې کړي دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په خپلو کې د ساکهانو او پارتیانو په اړه خبرې وکړي، له یو بل څخه دې پوښتنې وکړي او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

۱ – د ساکهانو د واک لومړنی ټاټوبی چېرې و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده ؟ په لنډه توګه یې راوپیژنئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي چې د سهاکو په نامه کلي پیژني او که نه. بیا دې هر یو خپل معلومات په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشانیانو امپراتوري

په دې لوست کې د کوشاني امپراتورۍ د تاسيس، مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر لیک په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشانیانو نوم د کوشان له کلمې اخیستل شوی دی. کوشان د یوچي قومونو یو قوم و، چې له امو سیندڅخه را پورې وتل او په بلخ کې یې د یونان باختري واکمني پای ته ورسوله. د کوشانیانو د واکمنۍ په پیل کې بلخ او درې ولایتونه سره یوځای شول او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوریو د اسیا او اروپا پر زیاتو سیمو واکمنۍ درلودله، چې یوه یې د کوشانیانو امپراتوري وه.

د کجولا کدفیسیس د واکمنۍ پر مهال د یوې سکې دوه مخه

د رباطک ډبرلیک یو انځور

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفیسیس دی. نوموړي هغه درې سیمه ییز واکمنان، چې د یونان باختري وروستی واکمني یې پای ته رسولې وه او د بلخ پر ګاونډیو سیمو یې واک چلېده، یو په بل پسې تر خپل ګوزت لاندې راوستل. کجولا کدفیسیس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي،

د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زیږدیز کال د پاچاهۍ اعلان وکړ او تر ۸۰ زیږدیز د لرغوني اریانا پر زیاتو سیمو پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولا کدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر ګدۍ کېنیناست. د نوموړي په اړه زیات معلومات نشه لومړنی لاس وند د رباطک ډبرلیک دی چې ویما تکتو یې د کجولا کدفیسیس د زوی او د ویما کدفیسیس پلار لیکلی دی.

تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس تر ۱۲۷ زیږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و چې د هیواد حدودو ته یې په سوېل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویما کدفیسیس له چین هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولیږه. له هغوی سره یې د سوداګرۍ او اقتصادي اړیکې ټنګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغیز څرګند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطک له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي. دا ډبرلیک نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سیمه کې چې رباطک نومیږي، پیدا شو. له همدې امله یې د رباطک ډبرلیک په نامه یاد کړ. په دې ډبرلیک کې د کوشاني پېر په اړه داسې زیات نوي ټکي څرګند شوي دي، چې پخوا ناڅرګند وو. د بېلګې په توګه پخوا داسې منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنی بیله او د کنشکا کورنی بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښوده او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنی وه. بله خورا مهمه خبره د کوشاني امپراتورۍ سویلي وروستیو بریدونو یا سرحدونو په اړه کره او نوي معلومات د همدې رباطک له ډبر لیکه تر لاسه شوې دي. د ډبرلیک تر لوستلو وروسته، چې د انګلیسي سیمس ویلم په زیار ولوستل شو، دا څرګنده شوه چې د کوشاني امپراتورۍ او په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال وروستی سویلي سرحدي ولایت سري چامپاي و.

د کنشکا د یوې سکې د یو مخ انځور

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته واک ته ورسېد. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختيځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېديځ خوا ته د پارتيانو امپراتورۍ سره يوځای وو او په شمال کې تر کاشغر او يارکند پورې رسېدلی وو. په ختيځ کې يې د چين او په لوېديځ کې يې د روم له هيوادونو سره تجارتي اړيکې درلودې او د کوشانيانو پر مهال د وربښمو نامتو لاره په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړيوال شهرت وموند.

د کنشکا د ډبريني مجسمې انځور

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره يې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی يې پېښور او د دوبې يې بګرام ټاکلی و.

د کوشانيانو مهم پرله پسې امپراتوران

۱- کجولاکدفيسس له ۴۰ميلادي کاله تر ۸۰ زېږديز کال: کجولا کدفيسس د کوشانيانو د امپراتورۍ بنسټ اېښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اريانا او باختر پرسيمو واکمن و.

۲- ويماتکتو له ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زېږديز کالونوپورې: دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباطك د ډبرليک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباطك ډبرليك په ۱۳۷۲ لمريز کال د بغلان او سمنګان په سيمو کې وموندل شو.

۳ - ويماکدفسيس د ۱۰۵څخه تر ۱۲۷ زېږديز کلونو پورې: د کوشانيانو امپراتور و چې د هيواد پولې يې د ګنګا تر سينده پورې ورسولې او د روم امپراتور، تراجان دربار ته يې يو سفير واستاوه.

٤- کنشکا د ۱۲۷ څخه تر ۱٤۷ زېږديز کاله پورې: د کوشانيانو د لړۍ ستر امپراتور ګڼل کيږي،چې دده د امپراتورۍ پراختيا په ختيځ او سوېل کې د هند تر ګنګا او بنارس پورې په لوېديځ کې د پارتيانو امپراتورۍ پورې په شمال کې کاشغر او يارکند تر سيمو رسېدله.

٥ - هو ويشکا له ۱۴۷ زېږديز کاله تر ۱۸۳ ميلادي کاله واکمن و.

۷ - واسوديوا د ۱۸۳ زېږديز کاله تر ۲۲۰ زېږديز کاله پورې د کوشاني امپراتورۍ وروستنی واکمن و چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سيمو باندې يې حاکميت درلود. تر واسوديوا وروسته محلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنانو مرکزي حاکمیت له خطر سره مخامخ کړه.

د کوشاني امپراتوري د نړېدو لاملونه:

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې نه بلې ته ځواکمن کېدلې؛ د هیواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنۍ څخه د سیمه ییزو ځواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو ځواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړي لاملونه ګڼل شوې دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – د کوشانیانو موسس څوک و ؟ په اړه خپل معلومات ولیکئ.
٢ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ ؟.
٣ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو نامتو واکمنانو نومونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د کوشاني دورې اړوند هغه انځورونه راټول کړي چې د هیواد دننه او یا بهر خپاره شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني مهال درې نامتو مرکزونه

لومړی: بگرام د کوشاني سترې امپراتورۍ پلازمینه

په دې لوست کې د کوشانیانو د دوبنی پلازمېنې (بگرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بگرام سیمه خپله دوبنی پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډ اگه کړی چې د بگرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا یې خپل اداري مرکز وټاکی، مقدوني سکندر هلته د یوه دفاعي ښار بنسټ ایښی وو. په هغه لیکل شویو اثاروکې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بگرام او کاپیسا) په اړه زیات په زړه پورې معلومات لري. په دې خاطراتو کې د قفقاز سکندریې تر نامه لاندې لیکنې د همدې بگرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختیځې سرحدې کرښې یې له خو قند او یارکند او نیپال څخه پیل کیدې، بیا تر لویدیځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سیستان پورې رسیدلې، همداشان شمالي سرحدونه یې له سیر دریا، خوارزم او سغد څخه پیل کیدې او په سویل کې د منځنۍ هند تر پوتالي پوترا، سرې چامپا او هند سمندر پورې رسېدې، په اوریې کې د بگرام او په ژمي کې د پیښور له مرکزه اداره کیدې.

د بگرام په لرغوني سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، گیرشمن په باور د بگرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول يې داسې بریښي چې د یوناني ماهرینو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بگرام ښار د جوړښت او معمارۍ ځانګړتیاوو پر بنسټ له یونان سره پر تله کړي دی او د دې ښارونو تر منځ يې د ورته اوګډو خصوصیاتو زیاتې بېلګې را څرګندې کړېدي.

د یادو شویو ښارونو د ګډو خصوصیاتو شمېر زیات دی، خو د بېلګې په توګه د ګیرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې یاد شوي ښارونه د سیندونو په یوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له پوځي پلوه يې له دریو لورو څخه دفاع اسانه بریښي، ځکه پر لوړو غونډیو او سیمو کې پرتې او ټوله سیمه ترې په اسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بگرام څخه زیاته اندازه طلايي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسایل، د یونان، روم، مصر، چین، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لږ پیداکېدونکي او ځانګړي اثار د لرغونپوهانو په وسیله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توګه د افغانستان ملي موزیم ته ولېږدول شول. په ملي موزیم کې د بگرام په نامه یو ځانګړې خونه پرانیستل شوه چې د ځیرونکو او سیلانیانو د زیاتې پاملرنې وړ وو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بگرام کې د سپړنو، دوېمه ډله دې د بگرام د خصوصیاتو او درېيمه ډله دې له بگرام څخه تر لاسه شوي آثار و په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بگرام سپړنې په کوم کال پیل شوې؟ په اړه خپل خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د بگرام د جوړښت خصوصیات څه دي ؟ په لنډه توګه يې ولیکئ.

۳ – په بگرام کې د تر لاسه شویو آثارو څو نومونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د بگرام په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه

په دې لوست کې د کوشانیانو د کلتوري پلازمینې (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

پخوانیو مؤرخینو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختیځې، سیمې چې د اوسني هند تر شمالي څنډو رسېدلې، د ګندهارا په نامه یادې کړې دي. یوناني مؤرخ هیرودوت او سترابون د ګندهارا سیمه په خپلو اثارو کې د ګنداریس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سیمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د ګندهارا نوم نه دی یاد شوی، خو د یونان باختري دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن و، دا سیمه د ګنداراتي (Gandarati) او یا د ګندارو ا (Gandarwa) په نامه یاده کړې ده او د ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پېښور) سراسواتي (سوات) سیمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د ګندهارا یو ستر فرهنګي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څېرمه د هډې سیمه ده، چې په پخوانیو متونونو کې د هیلو په نامه یاده شوې ده. هیلو د لرغونو بودایانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و. په هغو یونلیکونو کې چې له چینې زیارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سیمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهیان لومړنی چیني زایر وو چې په ٤٢٠ زېږدیز کال یې هډه ولیده. له هغه وروسته سوینګ یون په ٥٢٠ میلادي کال هډې ته راغلی او نامتو چیني زایر هوونتسنګ په ٦٣٠ زېږدیز کال هډه لیدلې او په دې اړه یې زیات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه ګڼل شوې ده، د هغو

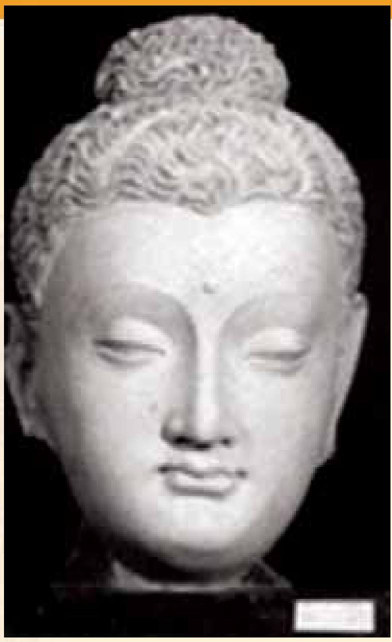

لرغونپوهانو او څیړونکو د پرله پسې سپړنو او څیړنو پر پایلو باور کوو، چې د هډې په اړه یې تر سره کړي دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرایطو او اړینو امکاناتو شتون وو، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دویم لامل په بودیزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دریم لامل یې د ګندهاراپانو خلاقیت او فکري ظرافت یاد کړي دی، چې په ټوله بودایي نړۍ کې یې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه د ګندهاراپانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دویمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دریمه ډله دې د بودا د مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته ولولي.

پوښتنې

۱ – د هډې تاریخ په لنډه توګه ولیکئ.

۲ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمېنه ګڼل کېږي؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هډې په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم: بامیان

په دې لوست کې له گریکو بودیک تمدن او د بامیانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د گریکو بودیک د تمدن ریښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده یې وکړه او بیا نورو گاونډیو سیمو او هیوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودایي کیش نه و منلی، نوموړی مذهب د یوې مړ ژواندې عقیدې په توگه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني یونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختیځو خیالاتو د یو ځایوالي په لار کې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانیانو د واکمنۍ پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرینو په وسیله دا ستونزې لیرې شوې او د یوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د یووالي زمینه رامنځته شوه او په پایله کې د گریکو بودیک په نامه یو ستر تاریخي تمدن منځته راغی.

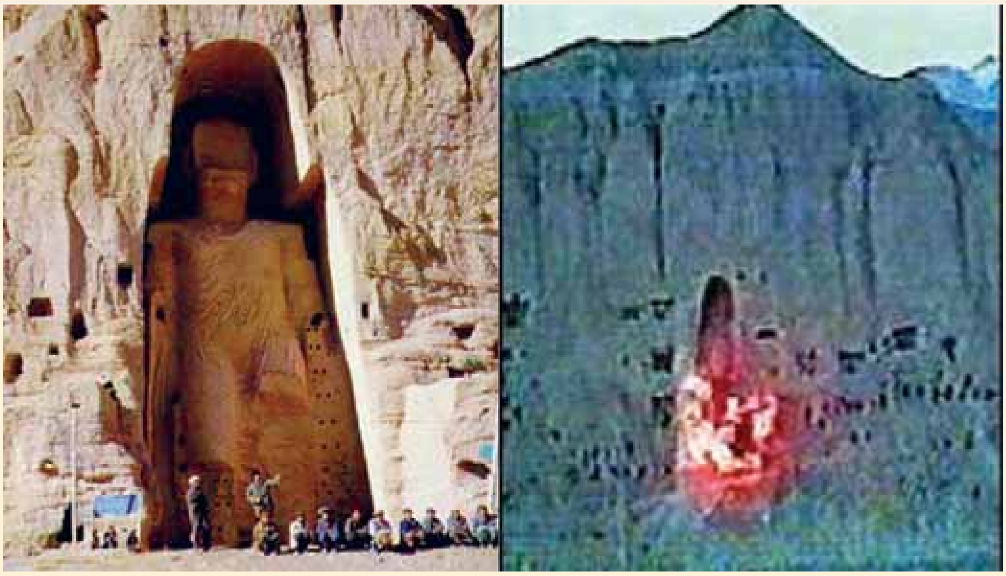

ګریکو بودیک تمدن له یوې خوا د افغانستان پر لرغوني ټولنه هر اړخیزي اغیزي وښندلې،او له بل پلوه دامدنیت د جاپان، کوریا،او چین پورې، د سریلانکا او هندځخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پورېپ ټولې سیمي تر خپلي اغیزي لاندې راوستې وې. د نړۍ له بیلا بیلو سیمو څخه به د عقیدتی مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمېر راهبان،زایرین او سیلانیان به په افغانستان کې د ودان شویو بو دایي عبادت ځایونو په ځانګړې ډول د بامیان لرغونې ځای ته د لیدو کتو په نیت سفرونه کول.

د بامیانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چیني زیارت کونکو له خوا لیکل شوي. فاهیان تر ټولو پخوانی چیني زیارت کونکی دی چې د بامیان په اړه لیکنې لري. نوموړی په ٤٠٠ زیږدیز کال د بامیانو سیمه لیدلې او د سترو مجسمو په اړه یې ارزښتمن معلومات لیکلي دي. نوموړي لیکي: د بامیانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وینځل کیږي،زیات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زیارت کوونکي او سوداګران دې سیمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانګړي صومعي جوړي شوي او د ځارویو او بوده ګانو لپاره بیل ټاټوبي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهیان وروسته هیونتسنګ د بامیانو سیمه لیدلې او په خپلو یونلیکونو کې یې زیات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او لیکلي دي. د هغه په وینا په بامیانو کي تر لس زیاتي خانقاوې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظین پکې د بودایي مذهب تبلیغ ته ګومارل شوي وو. په لسګونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کونکي درلودل. هیونتسنګ په بامیانو کې وړې او لویې مجسمې لیدلي، خو یوه داسې مجسمه یې هم لیدلې چې هر سهار به یې د لمر په وړانګو کې زرینه ځلیده او داسې بریښیده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څیړنو له پیل را وروسته په ۱۹۲۲ میلادي کال د بامیانو ستر ي مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه (الفرد فوشه ۱۹۲۲ میلادي کال) له خوا وڅیړل شوې. نوموړي په خپلو څیړنو کې څرګنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه میلادي پېړۍ کې د بودا دوې سترې مجسمې، چې یوه د صلصال او بله د شامامه په نامه یادېږي، جوړې شوي دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څیړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسیله پیل او بیا وروسته د نورو هیوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څیړنې او لیکنې کړي دي، چې د بیلګي په توګه د هندي، جاپاني، چیني او افغاني لرغونپوهانو یادونه کولای شو.

په بامیانو کې دوې ستري مجسمې په ۲۰۰۱ میلادي کال د هغه وخت د واکمن رژیم پر مهال له منځه ولاړې. د بامیانو لرغونې سیمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنګېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ میلادي کال د ملګرو ملتونو د یونسکو اداري اړوند نړیوالو کلتوري میراثونو په لړ کې ومنل شوه .

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د باميان په اړه د چينايي زيارت کوونکو، دوېمه ډله دې د اروپايي پوهانو د معلوماتو او دريمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د باميانو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته و وايي.

پوښتنې

۱ – چينايي زيارت کوونکو د باميانو په اړه په خپلو يونليکونو کې کوم معلومات ليکلي دي؟ وليکئ.

۲ – د باميانو په اړه د اروپايي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ ويې ليکئ.

۳– د رسمي سپړنو وروسته د باميانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د باميانو د ولايت په اړه معلومات راټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیداریان یا کوچني کوشانیان

په دې لوست کې د کیداریانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانیانو په امپراتورۍ کې د سیمه ییزو حکومتونو د پیل او د هغوی د سیاسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د واسو دیوا تر مړینې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سیمه ییزو واکمنیو دوران پیل شو. د کوشاني لویې امپراتورۍ د کنترول او اداري ځانګړی مرکز او پلازمینه له منځه ولاړه. د سیمو واکمنانو د خپلو ګټو او هیلو پر بنسټ واک وچلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لویدیځو څنډو کې سیمه ییزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړیکې جوړې کړې. په حقیقت کې دا اړیکې د سیمه ییزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه، چې څه ناڅه نیمه پېړۍ یې ونیوله. ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بریالي نشو، که په یې د پخواني افغانستان پر یوه سیمه او که پر بله سیمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جاړي او یا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ریښې ځغلولې، خو په بلخ کې د کیداریانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحیه د دې سبب شوه چې له ساسانیانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لوری زور واخلي. له همدې امله د کېداریانو د واکمنۍ زیات وخت د ساسانیانو سره په جګړو کې تیر شو.

کیداریان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند یو تن شهزاده، چې کیدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کیدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تیره شوې چې په شمال کې د یفتلې قبیلو تر پرله پسې بریدونو لاندې راغلل. له همدې امله کیدار د هندوکش لویدیځ سیمو ته خپل مرکز ولیږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسیمو واکمن شو. د کېدار واکمنې د ورو کوشانیانو د پیل مهال ګڼل کیږي چې له ۳۲۵ زیږدیز کال سره سمون لري. د کېداریانو او یا کابل شاهانو د دورې په اړه زیات معلومات یا د مسکوکاتو او یا چیني لیکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي.

له کیداري مسکوکاتو څخه داسې بریښي چې د کېداریانو او ساسا نیانو تر منځ پر له پسې جګړې او یو پر بل زیات یرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له ساسانیانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله (۳۵۰ – ۳۵۸ زیږدیز) دوام درلود. د کیداریانو او سا سا نیانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان یو مؤرخ فوستس لیکلي چې کیداریانو او ساسانیانو په ۳٦۷ او ۳٦۸ زیږدیز کې په

خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماتې ورکړه.

د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس یادونه هم شوې ده. نومورې د خپل پلار د واکمنۍ پرمهال د یو شمېرسیمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نومورې د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زیږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کښیناست. د نومورې د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي. تر پیرو وروسته د ورهران یا بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې نیولې دي. تر بهرام وروسته د هندوکش سهیلي سیمې تر بریدونو لاندې راغلې او د کیداریانو او کوچني کوشانیانو واکمني یې له منځه یوړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کیداریانو لومړنی واکمن څوک وو؟

۲ – د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ – د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو ؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته په نورو کتابونو کې د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يفتليانو امپراتوري

په دې لوست کې د يفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا کيږئ.

انگليسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې يفتليان له منځنی اسيا څخه د سويل په لور را خوځيدلي او لومړنی اداره يې ۳۶۰ زيږديز کال په تخار کې جوړه کړه. تخار او د هندوکش يو شمېر نورې سيمې يې له کيداريانو يا کوچني کوشانيانو څخه ونيولې او ساسانيانو سره تر درنو جگړو وروسته د خپلو سيمو دفاع ته اړ شول. دې قبيلو زيات شمېر بودايي ودانی رنگې او د لمر نمانځنې عبادت ځايونه يې ودان پريښودل.

د يفتليانو او ساسانيانو تر منځ د جگړو لړۍ هغه مهال ډېرې زياتې او درنې وې چې لا يفتلي واکمني د هندوکش سويلي لورې ته نه وه رسېدلې. د يفتلي واکمنانو او ساسانيانو تر منځ لومړنی جگړه په ٤۲۷ زيږديز کال پيښه شوه. ساساني بهرام گور پر مرو او مرغاب بريد وکړ او يفتلي واکمن خاقان د خپلې سيمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه يې له ماتې سره مخ کړل. په ٤۳۸ زيږديز کال د بهرام زوی دويم يزدگرد بيا پر يفتلي خاوري بريد وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فيروز يو ځل بيا له يفتلي واکمنانو سره د جگړې لاره ونيوله، خو دا ځل يفتلي واکمن اخشنور ساساني فيروز ته داسې ماتې ورکړه چې فيروز د خپل ژوند او سياسي پايښت لپاره ارشو خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره يې يفتلي واکمن ته په زياتو ماليو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پيروز سره تر جگړې وروسته وکړای شول د پخوانی آريانا يووالی بيا تامين کړي. د هندوکش سويلي سيمې يې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل يې د خپل يوه مرکز په توگه وټاکه

او له هماغه ځایه یې د نورو سیمو د نیولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زیاتې شوې وې. ان تر دې چې د فیروز ورور، ولاش د خپل یوه وزیر په وسیله له واکه لیرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فیروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې یرغمل پاتې و، د ساسانیانو واکمن شو.

قباد له یفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونیوه. په دې حالاتو کې د یفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نیمه پیړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونه د هغه باج منلی و. په هند کې یې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ٤٦٠ زیږدیز کال پورې یې هغه تر ٤٠ زیات ولایتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توریالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه یاد کړی دی. تورمنه خپله واکمني د هند تر مرکزي سیمو ورسوله او په ٥٠٢ زیږدیز کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړینې وروسته د هغه زوی میهرا کولا (میهرګل) واک ته ورسېد.

میهرا کولا د خپلې واکمنۍ د پراختیا لپاره پر هند بریدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ یې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره یې جګړې وکړې او زیات شمیر بودایي مرکزونه یې وران کړل. میهراکولا په ٥٤٢ زیږدیز کال کې مړ شو او د ده له مړینې سره سم د یفتلي امپراتورۍ زوال پیل شو.هند او بنګال بیرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د یو شمېر پخوانیو سیمه ییزو واکمنانو لپاره د بیا واکمن کیدو زمینه برابره شوه.

د یفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – یفتلي په نامه د سیمه ییزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي یفتلیانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان پولې

واکمنانو بله دوره پیل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبیل شاهانو، د بامیان د شیرانو ، د تګین شاهانو نومونه د یادېدلو وړ دي چې د هیواد پر بیلا بیلو سیمو واکمن شول. د دې دورې ځانګړنې په افغانستان کې د سیمه ییزو واکمنانو حاکمیت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بیلا بیلو سیمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توګه له شپږمې میلادي پېړۍ څخه بیا د اتمې میلادي پېړۍ تر ورستیو کلونو پورې دوام مومي،چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پیل سره سمون خوري.

د یفتلي واکمنانو د مسکوکاتو یو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلي واکمنانو په اړه د انګلیسي مؤرخ اولف کارو نظریه بیان کړي او دویمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – یفتلیان له کومه راغلل؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د یفتلي واکمن اخشنور په اړه یې څه معلومات لرئ؟

۳ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

په دې لوست کې
له اسلام څخه دمخه د
افغانستان له سیاسي،
ټولنیزې او کلتوري
وضعې سره پېژندګلوی
پیداکوئ

د بلخ د نه‌ګنبدي مسجد انځور چې په افغانستان کې لومړی مسجد بلل کیږي

د شپږمې میلادي پیړۍ په وروستیو او د اوومې میلادي پیړۍ په لومړیو کې افغانستان د ځایي امیرانو او د کوشاني او یفتلي ځینو پاتې واکمنو له خوا اداره کیده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټولیز انځور اخیستی وي، باید خپل دغه بحث په لنډ ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څېړنې لاندې ونیسو.

الف- سیاسي وضعه:

افغانستان له سیاسي پلوه د اسلام د سپېڅلي دین د څرګندېدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له یوې خوا په ختیځ کې د ګوپتا او په لویدیځ کې د ساسانیانو دوو ځواکمنو امپراتوریو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلې اداري نشتوالي د سیمه ییزو حکومتونو جوړېدو ته زمینه چمتو کړه.

د چین وتلي سیلاني هیونتسنګ چې په اوومې میلادي پیړۍ کې یې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه یې خورا زیات مطالب کښلي د هغه مهال د سیاسي وضعې په اړه لیکي: ((دغه هیواد په بیلابیلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافیایي حوزه یې د یوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کیږي.))

زابلي رتبیل شاهان له مشهورو کورنیو څخه وه چې له کابل شاهانو سره یې بنې اړیکې درلودې او په غزني او زابل یې واکمني کوله.

همدارنګه نورو کورنیو لکه د بامیان د شیرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمنی درلوده. همداسې ډېرو سیمه ییزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کې حاکمیت درلود. پدې توګه قوي مرکزي حکومت شتون نه درلود.

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه:

د دغه ټاټوبي وګړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش چې له بلخه او بودايي ايين چې له هنده يې سرچينې اخيستې وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربېره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغينو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت ښايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ويدي او اوستايي تهذيب لويه برخه تشکيلوله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتور نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس برى پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنګونه او تهذيبونه، چې نوي په منځته راتلل او يا به يکې کوم نوښت رامنځته کېدو، د نومورې سيمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په يوه نوې بڼه به يې نړيوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بېلګې په توګه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو، چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي. لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستی پاچا، دريم يزدګرد د احنف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ٦٥١ زېږديز کې ماته وخوړه او وروسته يې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوری راغی. په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پيدا کړ او د دريم خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جنګونه وکړل، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راځرګنديدا لپاره زمينه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ګروپونو ووېشل شي. لومړی ګروپ به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويم ګروپ به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنګه و؟ شرح يې کړئ.

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه يې کړئ.

د ساساني دورې وروستي .... نومي پاچا د احنف بن قيس په وسيله په کال ...... زېږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او د کلو له سپين ږيرو څخه د مسلمانانو د لومړيو جنګونو په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکي موخې

هيله کيږي چې د دې ښپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د بين النهرين، مصر، فارس، هند، چين، يونان، روم او امريکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د ياد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بيان کړای شي.
- له تاريخي نقشو څخه د ګټې اخيستنې وړتيا به پيدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به ليوالتيا پيدا کړي.

د تمدن د رامنځته کيدو څرنګوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې د تمدن د رامنځته کيدو د څرنګوالي په اړه د پوهانو د نظرياتو او د مدنيتونو د ځانګړتياوو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تمدن عربي کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کيدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخينو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظريات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ جوړېږي او بيرته د همدې بدوي کلتورونو تر بريدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دايروي شکل پايښت مومي. انګليسي مؤرخ ارنولډ تاينبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظريه د تمدن د رامنځته کيدو لامل ګڼي. د تاينبي په باور يو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنيت بدلې شوې دي.

د تمدن د پايښت په اړه يوشمېر مؤرخين په دې باور دي چې هغه يوه واحده منشا لري او له يوې لرغونې حوزې څخه پيل شوی دی.

ګوردن چايلډ يو د هغو مؤرخينو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنيتونه له يوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بين النهرين او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي يې رابرسيره کړل. په پايله کې يې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپيل شوې وبلله. د مؤرخينو دويمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا يوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له يوه تمدن څخه پراختيا نه ده موندلې، بلکې د هرې سيمې د چاپيريال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده يې کړې ده.

د لومړنيو مدنيتونو ځانګړنې:

ښاري اوښتون (انقلاب): له ميلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بريالي شول. ښارونه د ديني، فرهنګي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشريت په تاريخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

سياسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پيل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووايي. د سياسي قدرت د ساتلو او د نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهانو، لوړ پوړو روحانیونو، سیاسي مشرانو او پوځیانو د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای ومونډ.

دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړې ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمېر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرک او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره د ارباب الانواعوه کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښود. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې

د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولد تاینبي نظر ولیکئ.

د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بیلګو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن

په دې لوست کې د بین النهرین تمدن له لرغونتوب، لرغونو سیمو او سیاسي وضعې سره آشناکیږئ.

هغه سیمه، چې د دوو سیندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بین النهرین په نامه یادیږي.

په دغه سیمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخین یې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات ښېرازه ځنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح علیه السلام تویان په همدې سیمه کې پېښ شوی دې. د بین النهرین تر ټولو لرغونی ځای د(تل حسونا)په نامه یادیږي، چې په پنځه زره مخزیږد کې یې یو لوی کلی درلود چې وګړي یې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ۴۰۰۰ مخزیږد د مخه کلونو تر منځ بین النهرین ته ولیږدېدل او هلته یې د یو تمدن بنسټ کېښود چې د(سومریانو)د تمدن په نامه یادیږي.

د سومریانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کیش، لاګاشس، لارسا او وینپور یې د یادونې وړ دي. دغه ښارونه هر یو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه یا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځایونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خداي مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بین النهرین سیاسي وضع

د سومرښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران یې (انسي) بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمنی یې نه درلوده. د سومر له پخوانیو واکمنانو څخه یو هم (ایتن)و چې پر ټولو سومري دولتونو یې ولکه درلوده.

له ۲٤۰۰ کاله د میلاد څخه وراندې اکدي اقوامو سومري واکمن(ګیل ګمیش)له منځه یوړ او واک یې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړی واکمن سارګون و چې د فارس له خلیج څخه د بین النهرین تر شمال پورې یې خپل قلمرو ته پراختیا ورکړه. له همدې امله د بین النهرین په سیاسي تاریخ کې ډېر شهرت لري او د بین النهرین لومړی سترواک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوه پېړیو واکمنۍ وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال ختیځ د یو قوم (ګوتي)له لوري له منځه ولاړه. ګوتیانو یوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومریانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکد سره یو موټی او د اور واکمنۍ یې رامنځته کړه.دغه مهال اعلامیانو چې د فارس په سویل او لوېدیځ یې واکمني درلوده او تازه یې د اور واکمنۍ ته غاړه ایښې وه، یو ځل بیا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومریانو په ورانډې یې جګړې پیل کړې او په ۲۰۰۷ کاله د میلاد څخه وړاندې کې یې د هغوی سیاسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سویلي بین النهرین کې جګړې پیل شوې. په پایله کې اموري (بابل) لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې یې بنسټ ایښودل شوی و، د دغه هېواد ډېری برخې سره یو موټی کړې او د بابلیانو په نامه ستروا‌کي یې رامنځته کړه.

د حمورابي د یوې مجسمې څو انځورونه

د بابلیانو د لرغونې ستروا‌کۍ پیر، چې درې پېړۍ یې دوام وکړ، د نړۍ د تاریخ د پام وړ څپرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نومیالی واکمن حمورابي و چې د بین النهرین یووالی یې ټینګ کړ، خپل قلمرو ته یې پراختیا ورکړه، د ستروا‌کۍ بنسټ یې کېښود او پر دې سربېره یې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختیا ورکړه. د وګړو لپاره یو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه یادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحمورابي د قانون یوه برخه

که څوك يو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات يې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که چا تبنتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که چا د يو بل چا غلام وواژه، په بدل کې يې باید غلام ورکړي.

که يو آزاد تن يو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جريمه ورکړي او که چېرې يې بابلي وواهه باید شپېته درې ووهل شي.

د حمورابي له مړينې سره په بين النهرين کې بلواوې پيل شوې. په پايله کې يې بابليان له منځه ولاړل او اشوريان واك ته ورسېدل. اشوريان يو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې يې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له ميلاده ۱۹۰۰ کاله وړاندې يې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوريانو ډېرې برياوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته يې د مديترانې تر مورګو پورې پراختيا ورکړه. څه مهال وروسته يې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوريانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سيمې يې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلاميانو سياسي ځواك ته يې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نينوا ښار و چې په ياده اداره کې يې ډېره پراختيا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له يوې پېړۍ زيات يې په بين النهرين واکمني وکړه، کلدانيان وو. کلدانيان د نويو بابليانو په نامه هم يادېږي، ځکه خپله پلازمېنه يې له نينوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وکړه چې د بابليانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بريالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد کې هخامنشيانو د کلدانيانو وروستي واکمن، بخت نصر له منځه يوړ او د بابل ښار يې ونيو. په دې ډول بين النهرين د هخامنشيانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشيانو وروسته ساسانيانو په بين النهرين ولکه ومونده او په اوومه زېږديزه پېړۍ کې نو موړې سيمه د مسلمانانو له لوري ونيول شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومريانو، دويمه ډله دې د اکديانو او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه خپل معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بين النهرين لومړنی تمدن په څه نامه ياديږي او د رامنځته کيدو لامل يې څه و؟
۲-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهيږئ، خپل معلومات وليکئ.
۳-د اور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات وليکئ.
٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بين النهرين د سياسي وضعې په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د بین النهرین د خلکو له دیني عقایدو، ټولنیزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنوسره آشنایي پیداکوئ.

دین: د بین النهرین اوسېدونکو په ډېرو خدایانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځینو خدایانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت یې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډیو په سر شو پوړیزه عبادت ځایونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې ایښودل شوې وې.

د بین النهرین اوسېدونکو د خپلو خدایانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني یې کوله او په ګډه یې مذهبي سرودونه ویل. هغوی له مړینې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله یې له مړو سره په قبرونو کې وسایل ایښودل.

د تاریخي روایتونو او دیني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهیم (ع) ولېږه چې خلک د باطلو خدایانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته یې راوبولي. د حضرت ابراهیم(ع) توحیدی دعوت د دغه مهال د پاچا نمرود له مقاومت سره مخ شو، خو ډېر ژر د بین النهرین له پولو تیر او فلسطین او جزیرة العرب ته ورسید.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچینو شتون د بین النهرین د کرنې د پراختیا او ودې بنسټیز لامل و چې له امله یې د اوبه خور منظم سیستم رامنځته شو او د ټولنیز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بین النهرین مهم کرنیز پیداوار و.

لیک: له بین النهرین څخه ډېرې خټینې لوحې ترلاسه شوې چې پر مخ یې په بېلابېلو بڼو لیکنې څرګندېږي. د مؤرخینو څېړنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب یې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسیږي، په واقعیت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ویلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بین النهرین کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدایانو د عبادت، د حقوقي مسایلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په میخي لیک لیکل شوي. په دې توګه ویلای شو چې په بین النهرین کې لومړنی رامنځته شوی لیک میخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بین النهرین کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل یې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مریخ، مشتري او زحل نومیږي، پیژندل. د دجلې او فرات د سیندونو خپو د بین النهرین وګړي هڅول چې د اوبه خور سیستم د تنظیم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او ریاضیکي فعالیتونه منځته راغلل چې وریسې د جمعې، منفي، ضرب او تقسیم عملیې هم رامنځته شوې. د بین النهرین وګړو کال په دولسو سپوږمیزو میاشتو او هره میاشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمین ښار

بابل د بین النهرین له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخینو په آند دغه ښار له ۴۰۰۰ مخزېږد راهیسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنیو ښارونو څخه شمېرل کیده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنۍ په

خانګړې توګه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختیا وموندله.
په ۶۸۹ مخزېږدکې د اسوریانو د یرغل په پایله کې د بابل ښار ویجاړ شو. د کلدانیا په واکمنۍ کې بابل یوځل بیا پلازمینه شو. د دغې لړۍ یو واکمن (بخت نصر) د بابل د ودانولو په موخه ډېرې هڅې وکړې چې په ترڅ کې یې بابل د خپلې ښکلا او عظمت لوړې پورې ته ورسېد. په ۵۳۹ مخزېږدکې د بابل ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی.
د بابل ښار د فرات د سیند په غاړه کې پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ۵۲۰ کیلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار شا و خوا لوړو او محکمو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ۲۵۰ برجونه او ۱۰۰ دروازې درلودې، چې په خوا کې یې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار دیوالونه یې ۹۰ کیلومتره اوږده وو. د فرات سیند د ښار له منځه تیریده چې دواړو خواو یې د ښکلو پلونو په واسطه له یوبل سره لار موندله.
د ښار سترې ودانۍ له ډېرو جوړې وې. د دغو ډېرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانیو څخه یوه هم هغه برج ډوله اووه پوړیزه ودانۍ وه چې کابو ۲۰۰ متره لوړوالی یې درلود او د نړۍ له ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کیده. د دغې ودانۍ باندینی لورې د ښکلو انځوریزو کاشیو په واسطه پوښل شوې و.
بین النهرین ته د یونانیانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځید او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پایله کې دغه ښار ډېر زیانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د روایاتو له مخې حضرت ابراهیم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سویل په ۸۵ کیلومترۍ کې د کوفې ښار ته نږدې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بین النهرین د وګړو د مذهبي عقیدو، دویمه ډله دې په بین النهرین کې د علومو د پرمختګ او دریمه ډله دې د بابل د ښار په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بین النهرین د عبادت ځایونو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲- د علومو په برخه کې بین النهرین کومې لاسته راوړنې لري؟
۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ووایاست؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم نمرود په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصر تمدن

په دې لوست کې به مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتيايي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سياسي وضعې سره آشنايي پيداکوئ.

د مصر هيواد په افريقاکې پروت دی. د مؤرخينو په آند په مصرکې د بشري مدنيت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نيل سيند و چې په خپلو ښېرازو غاړو مورګو کې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه يې کلتور ته پراختياورکړه او د بشر د ډېرو فعاليتونو بنسټ يې کېښنود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاريخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نيل په وادۍ کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځينې ځايي واکمنې يوموټې شوې او دوه واکمنۍ يې يوه په سويل اوبله په شمال کې رامنځته کړه. په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه ليکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختياووڅخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سويلي او شمالي واکمنيو د يوځای کېدو په ترڅ کې مرکزي واکمني منځته راغله.

د دغې واکمنۍ بنسټ ايښودونکی لومړی مينز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ايښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخين د مصرلرغونی تاريخ د مينز له مهاله د هخامنشيانو تر ورتګ پورې په درې دورو ويشي.

۱- لرغونې واکمنی:

لرغونې واکمنی واک ته د مينز له رسېدو سره پيلېږي. په دغه واکمنی کې شپږ کورنۍ يو

بل پسې واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنۍ سیستم تیوکراسي (دینی) و. پاچا هم سیاسي او هم دینی مشر و ځکه د هغه ځواک د خدای ځواک ګڼل کېده او په خلکو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغونې واکمنۍ د پام وړ پوځي ځواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې ګډوډې واکمنه وه. نجیبان د ډېرځواک څښتنان و چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

منځنۍ واکمنۍ

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده، په پایله کې یې ګډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي. دغه واکمني د لرغونې واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونان یوبل پسې واک ته رسېدل، خو اصلي ځواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونان یې د پوره ځواک څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وګومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د ګډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو یې زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې اسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جګړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني ځواکونه یې له خپلې سیمې څخه وایستل. د دغې بریا اتل د اتلسمې کورنۍ موسس لومړی اهموز و.

۳- د امپراتورۍ دوره: (۱۵۸۰ تر ۱۰۹۰ میلاد څخه وړاندې)

دغه دوره د هکسوسانو له ایستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پیلېږي اهموز د مخکنیو دورو په پرتله یو پیاوړی نظام رامنځته کړ. فلسطین یې ونیو او تر سوریې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بریالي بریدونه د دریم توتمس پرمهال پیښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سیمه یې د مصریه قلمرو کې ورګډه کړه.

د فرعون انځور

د امپراتور له مړیني وروسته یوځل بیاګډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونیان یې په له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله یې یو په بل پسې انقلابونه پیل شول او تر دولسمې مخزېږدې پېړۍ پورې یې نیول شوې سیمې له لاسه ووتې او واکمني یې د ځوړتیا په لور روانه شوه.

په ۶۷۰ مخزېږد کې مصر د اسوریانو له لوري ونیول شو او تر۶۶۲ مخزېږد پورې یې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر یو ځل بیا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختیا موندہ، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ۵۲۵ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونیول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بیا راژوندی نشو.

په ټولیزه توګه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې او ګڼ شمېر فرعونانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه یو هم دویم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال یې حضرت موسی علیه السلام راڅرګند شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دویمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دریمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د نیل په وادۍ کې مرکزي واکمنۍ څه مهال او د چا له لوري رامنځته شوه؟

۲-د لرغوني مصر د تاریخي دورو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۳-حضرت موسي (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونیانو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

د مصر تمدن او فرهنگ

په دې لوست کې د مصریانو د مذهبي عقایدو، ټولنیزې وضعې، اقتصادي سیستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعالیتونو او د لرغوني مصر له تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنیز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ یې اغیز کړی و.

د لرغوني واکمنی سیستم تیوکراسي (دیني) و. په منځنۍ واکمنۍ او ان د امپراتورۍ په دوره کې د هیواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې. په لرغونې واکمنۍ کې بېلابېل دینونه سره یوځای او یو واحد دین منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدایانوڅخه أمون رې (د لمر رب النوع) چې د عدالت، رښتینولۍ او د کایناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسیروس (د نیل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. په منځنۍ واکمنۍ او د امپراتورۍ په پیرکې دین خپل وروستنی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د یرغل پرمهال دغه دین په خرافاتي دین تبدیل شو. خلکو د پیسو په مقابل کې په پاپیروس لیکل شوی ښښنلیک اخیسته او د مړي ترڅنګ یې په قبر کې ایښوده. په دې لیک کې له ارباب الانواعوڅخه د نوموړي شخص د ښښلو غوښتنه کېده. د غو دینی خرافاتو چې د روحانیونو له

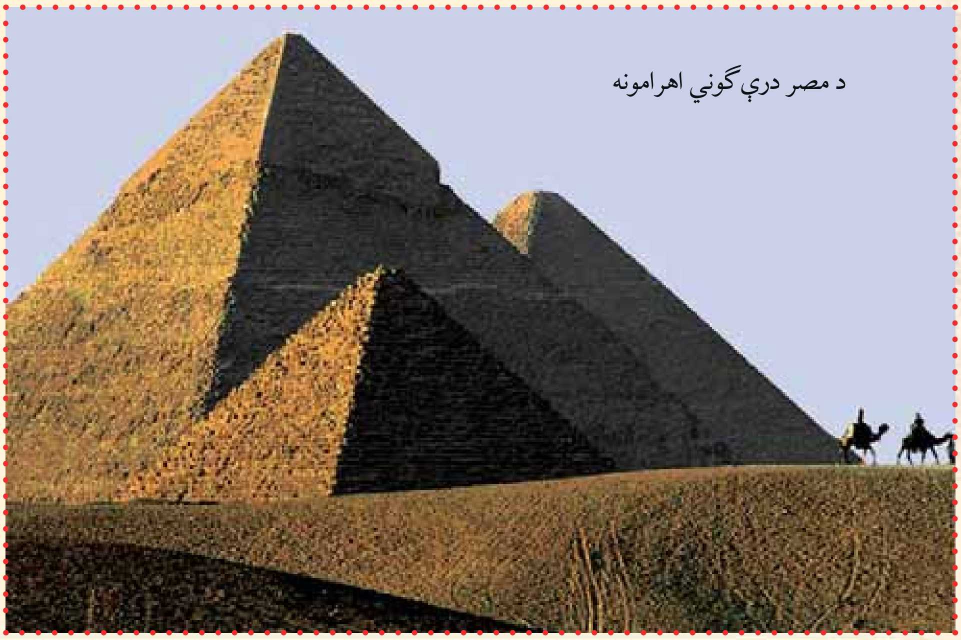

د مصر درې ګوني اهرامونه

خوا پلي کېده، پر چاپېريال ناوړه اغيز وکړ چې له امله يې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دڅلورم امنوهوتپ په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای يې نوی دين رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغوني نوم) عبادت کېده.امنوهوتپ خپل نوم په اخناتون تبديل کړ.وروستيو فرعونانو له دغه مذهب سره ليوالتيا نه درلوده، په تيره توتن خامون چې ديني خرافات يې بيا دود کړل او د اتون دين يې له منځه يوړ.

د لرغوني مصر کلتوري ميراثونه تر ډېره اهرامونه، موميايي جسدونه، عبادتځايونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډېرليکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول يې د مذهب په سيوري کې منځته راغلي دي. مصريانو پر ډول ډول خدايانو عقيده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نيل او ځينې حيوانات يې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه يې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځايونو کې ايښودې. دا هم بايد په ياد و لرو چې ددغو ټولوخرافاتو او شرک ترځنګ الله تعالی د توحيد لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پيغمران عليهم السلام راستولي دي. موسی عليه السلام او ورور يې، هارون عليه السلام په مصر کې په پيغمبرۍ مبعوث شول. موسی عليه السلام او پيروانو يې د الهی تعليماتو په رڼا کی د ژوندانه او واحد خدای د عبادت بيرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره يې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بی عدالتی په وړاندې د موسی عليه السلام پاڅون په پای کی د خلکو په يو خوځښت تبديل شو چی په پايله کی يې فرعون ډوب شو او د توحيد دعوت يوځل بيا لوړ پوړ ته ورسيده.

په پيل کې مصريانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې يې ايښودل، خو وروسته يې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه يې هغوي موميايي کول او د اړتيا وړ وسايل يې ورسره په قبر کې ايښودل.

ټولنيز حالت:

مصري ټولنه په واقعيت کې له څلورو پوړيو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې يې افرادو او په سر کې يې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپير ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر و. سره له دې چې اقتصادي توپيرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړوپرته د هيڅ تن ټولنيز موقعيت څرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له يو ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پيل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې يې بدلون راغی چې په پايله کې د غلامانو ټولګی بېخي له منځه ولاړ. په مصري ټولنه کې ښځو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام درلود، تر دې چې د فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونانو له خپلو خویندو او د کورنۍ له نژدې غړو سره واده کاوه. د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځيو ترڅنګ خصوصي ښوونځيو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سيستم:

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختيا موندلې وه اوځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکيت وې چې د ماليې په مقابل کې يې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختيا وموندله او د اقتصادي بنسټ په پياوړتيا کې يې ترټولو زيات ارزښت ترلاسه کړ.

مصريانو له بهرنيو هيوادونو سره سوداګريزو اړيکو ته پراختيا ورکړې وه چې ښه بېلګه يې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډبرو رسېدل دي.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پياوړتيا کې ډېر ارزښت درلود. بېړۍ جوړونه، ښيښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنايع وې، چې ګڼ شمېر وګړي يې په کارونو بوخت کړي وو.

د فلزي پيسو په جوړونه کې هم مصر نړيوال شهرت ترلاسه کړي و.

د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوي وې او د حکومت له عملي کنترول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زيات لګښت په کروندګرو د لوړې ماليې لامل وګرځيد چې په دې ډول فرعونان دځمکوخښتن اوکروندګر يې نوکران شول. سربېره پر دې د زياتو پيسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانيون له ماليې معاف وو او د دولت په پانګه کې يې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنيزې ځمکې يو پر اوومه برخه د روحانيونوحق و او همدارنګه د زرګونو حيواناتو او کابو سل بېړيو څښتنان هم وو.

ادبيات:

مصريان لومړني خلک وو چې انځوريز ليک (هيروغليف) يې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه ليک د عبادتځايونو، مانيو او د فرعونيانو د مقبرو د اړونده مطالبو د ليکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو مدرسو کې يې زده کوونکو ته ورښوده. له هيروغليف پرته د ديموتيک په نامه هم يوليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورڅخه کار اخیسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسوکې د پاپیروس له کاغذ څخه ګټه اخیستل کېده.

دکلیزو رامنځته کېدل هم د یادونې وړدي چې په حقیقت کې د هغه مهال د تاریخ کتابونه و. په دغو کلیزوکې مصري منشیانود فرعونیانو برياوې څرګندولې او د هغوی اړوند مسایل یې لیکل.

هنر او معماري:

د مصر تمدن ته ترډېره هغوکلتوري میراثونو شهرت ورکړی چې د یادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځایونو، مانیو، مجسمو او هغو انځورونو څخه عبارت دي دا اثار د وخت د واکمنیو د لویی او پوهې څرګندونه کوي، چې د مصر درې ګونې اهرامونه یې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربیره ګڼ عبادتځایونه هم ودان شوي وو چې په چاپیر کې یې د کاهنانو، غلامانو او کار کوونکو ځانګړو ځایونو شتون درلود. په دغه عبادتځایونو کې د سپیڅلو حیواناتو مجسمې ایښودل شوې وې او ستنې یې له دینی لیکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصریانو د مذهب، دویمه ډله دې د اقتصادي سیستم او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د مصریانو د دینی عقیدو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲- د مصریانو د ټولنیز حالت په اړه معلومات ولیکئ.
۳- د مصریانو د ادبیاتو په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصریانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم لوست

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د اریانا تمدن د فارس برخه، چې د افغانستان برخه یې په سر کې توضیح شوه، پیژنئ اوس به د فارس تمدن د سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې اریایان په بلخ کې میشت شول، د وګړو د ډېربښت له امله د اریانا دننه ختیځ او لویدیځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لویدیځ ته کډه شول او د اوسني ایران په شمال او فارس کې میشت شول هغوی د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د یو مدنیت بنسټ کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سیندونه او شتمنې طبیعي زیرمې د دې لامل شوې چې په دغه هیواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختیا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سیالک، ګوران، مارلک، جیروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سیمې دي چې وګړو یې د ګاونډیو سیمو له وګړو، لکه د مندیګک، موهنجودارو او هړپې له اوسیدونکو سره اړیکې درلودې.

له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ایلامي وګړو په فارس کې د ایلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاریخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ایلامي واکمنې سیاسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ایلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختیا ومونده. د بابلیانو او اشوریانو له واک ته رسېدو سره ایلامیان کمزوري شول او په پایله کې په ٦٤٥ ز کال کې د اشور بناپال له لوري فتح شو. اشوري لیکنې د هغو دوو قبایلو یادونه کوي چې د فارس په شمال لویدیځ کې میشت وو او د ماد او پارسیانو څخه عبارت دي.

د هیرودت په وینا د اتمې مخزېږدې پېړۍ په وروستیو کې د دیاکو په نامه یو شخص د ماد قبایل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنې بنسټ یې کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې یو له هغوی څخه هم استیاگ و چې په واکمنۍ کې یې د ماد څواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته یې ډېره پراختیا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختیا د فارسي قبایلو له لوري ودریده. پارسیان د کوروش په مشرۍ یو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې یې د ماد واکمنۍ له منځه یوړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمنۍ منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار یې تر ولکې لاندې راوست او ځان یې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجیه واک ته ورسېد. کمبوجیه په مصر یرغل وکړ او هغه یې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشیانو اته واکمنان یو بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشیانو وروستی واکمن، دریم داریوش د مقدوني سکندر د یرغلونو په پایله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دین: د شرک او خرافاتو د خپریدو په پایله کې په پخواني فارس کې د ځینو ښارویو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تیره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانیو فارسیانو په مذهب کې عبادتځایونو شتون نه درلود. دیني مراسم، دعاګانې او قرباني په مناسبو ځایونو کې ترسره کیدې. خو وروسته عبادتځایونه ودان شول چې د خدایانو مجسمې پکې ایښودل کیدې او خلکو به یې عبادت کاوه.

ایلامیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره یې خاورینې کوزې ښښولې او همدارنګه یې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتویولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګندیدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت یې ترلاسه کړ.

هنر، صنعت او معماري:

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختېنو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلاګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونه او د ښار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څېر ورڅخه ګټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرګندونه کوي.

هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه ګڼ شمېر ماڼۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډېرلیک ډول ډول فلزي، طلايي، نقره یي او د زیړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ څرګندونه کوي.

د جمشید د تخت یو انځور

د جمشید تخت: د هغو ښکلو ماڼیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې ماڼۍ لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه یې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هخامنشي واکمنانو په دغه ځای کې ماڼۍ جوړې کړې.

په دغه سيمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کيدل چې له بېلابېلو ولايتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازيو ګډون کاوه. د يوناني سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسايل له منځه ولاړل او ودانۍ يې زيانمنې شوې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسيانو د واکمنۍ دويمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د فارس لرغوني سيمې کومې دي؟ نومونه يې واخلئ.

د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ايښودونکی څوك و او څه مهال رامنځته شو؟

د ماد د واکنمۍ د هنر او معمارۍ په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د جمشيد تخت په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند تمدن

په دې لوست کې د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره اشنایي پیداکوي.

هند په اسیا کې د تمدن د پیدایښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. هند هغه پراخه او ښکلې سیمه ده چې په خپله غېږ کې یې ډېر مدنیتونه، علوم او مذهبونه روزلي او نړیوالو ته یې د سوغات په توګه وړاندې کړي دي.

په ۱۹۲٤ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سیمو (هړیه او موهنجودارو) پاتې شونې وموندل چې لرغونتوب یې ۳۰۰۰ مخزېږد ته رسیږي. هړیه او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراویدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کېږي. د هړیه او موهنجودارو تمدن د سند په لویدیځ کې رامنځته شوی. له دغې سیمې څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي چې

له موهنجودارو د ودانیو پاتې شونې

د دغې سیمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزېږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ و. د هړپه او موهنجودارو پاتې شونې ښیي چې په دغه سیمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوو. پوړیز او د پراخه کوټو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو ځاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزېږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې اریایان هند ته ولېږدېدل او د دراویدي اقوام يې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. اریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویسا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

اریایانو په هند کې واحده واکمني رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او پکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی يې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځايي واکمنۍ سره یوموټې او یوه ځواکمنه واکمني يې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمنۍ بلل کیږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریا څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمني منځته راغله چې څو پېړۍ يې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن:

دين: دتاريخي حقايقو او سمو ديني عقايدو په نظرکې نيولو سره، توحيد او د يو خدای عبادت د انسانانو په ديني تاريخ کې يو اصل دی او له خدای څخه پرته د نورو شيانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لارې ده. د همدې انحراف پربنسټ د اريايانو له مهاجرت وروسته په هند کې د حيواناتو او طبيعت لمانځنه کيده. لوی او غټ خدايان يې آګني (د اور خدای) او اندرا (د باران خدای) وو. په لرغوني هند کې ډېر کيشونه رامنځته شول، چې له هغوی څخه يو هم برهمن و. د برهمن دين دولت ته د خدايي مقام ورکاوه او پاچا يې سپيڅلی باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دين منځته راغی چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره براختيا يې ومونده.

علم، هنر او معماري:

د لرغوني هند وګړو په رياضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړی و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سيستم او داسې نور د هنديانو له لوري رامنځته شول. هنديانو د اړتيا له مخې د جشن او قرباني ورځې وټاکلې او له همدې امله يې نجوم ته هم ډېر پام اړولی و.

په لرغوني هند کې هنر او معماري هم ډېره پراختيا موندلې وه، چې بيلګې يې د هړپې او موهنجودارو په پاته شونو کې تر سترګو کيږي. د بودايي دين له پراختيا سره سم په ټول هيواد کې ګڼ شمېر عبادت ځايونه ودان شول. سربيره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې ماڼۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې يې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ څرګندونه کوي.

د هندي هنرمندانو يو بل مهم کار د مجسمو جوړول و. هغوی د بودا او هندي خدايانو لپاره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرګیو او ډېرو څخه ګڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وګړو له لوري يې عبادت کيده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د ارياني د ورتګ، دويمه ډله دې د لرغوني هند د دين او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د هند د لرغونو سيمو په اړه څه پوهېږئ؟

آرياني هند ته څه مهال ولېږديدل او څه ډول طبقاتي سيستم يې رامنځته کړ؟

په لرغوني هند کې د علم د پراختيا په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هنديانو د کلتور په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د چین تمدن

په دې لوست کې د لرغوني چين له سياسي، ټولنيزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاريخي اثارو سره اشنايي پيداکوئ.

د چين هيواد د اسيا په ختيځ کې پروت او د نړۍ د لرغونو تمدنونو يو مهم مرکز و. د چين تمدن د هوانگهو د سيند په غاړه کې رامنځته شوي چې ښيرازه ځمکې يې درلودې او وګړي يې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چين کې لومړنۍ واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانګ په نامه ياديږي. د خط او کليزې رامنځته کيدل او د چيني لوښو جوړيدل د شانګ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه ګڼل کيږي.

دويمه واکمني چې په چين کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه ياديږي، چې واکمنانو يې له ۱۰۲۸ – ۲۵۶ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستيو کې په چين کې کورنۍ جګړې او اخ وډب رامنځته شوې چې په پايله کې يې د (چه اين) په نامه قبيلو پر چين ولکه ومونده او د لرغوني چين د يوې مشهورې واکمنۍ بنسټ يې کيښود.

د چه اين قبايلو واکمن شي هوانګ تي و چې د چين په تاريخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتګ تي پياوړې پوځي ځواک درلود او له همدې امله په دې بريالی شو چې ورپې واکمنۍ له منځه يوسي. هغه د چين پر پراخه هيواد ولکه ومونده او خپل ځان يې لومړی سترواک وباله. په دغه واکمنۍ کې د چين د تمدن د ودې او نيکمرغۍ دوره پيل شوه. قوانين رامنځته شول، سړکونه جوړ شول او د بهرنيو بريدونو د مخنيوي په موخه د يوه ديوال جوړول پيل شول چې دا مهال د چين د ستر ديوال په نامه ياديږي.

د شي هوانګ تي له مړينې وروسته په چين کې ګډوډۍ رامنځته شوې چې په پايله کې يې د هان لړۍ واک ته ورسيده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودايي مبلغانو چين ته سفر وکړ او په دغه هيواد کې يې بودايي دين ته پراختيا ورکړه.

فرهنګ او تمدن:

دین: په لرغوني چین کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نیکونو عبادت کاوه. د پخواني چین دوه ستر کیشونه د تاو او کنفیسوس عقاید دي. د دغو دینونو له نظره انسان او طبیعت سره ډېر نږدې دي او یو پر بل اغیز کوي. د تاو دین د ساده ژوند ښېګڼې او ډېر خپلو غوښتنو سترګې پټول تبلیغوي. کانفوسیوس له ټولنې سره د اړیکو پیدا کولو او د انسانانو ترمنځ د اړیکو په درلودلو باندې ټینګار کوي. دغه دین د پخوانیو دودونو، مشرانو، پلرونو، نیکونو او د کورني یووالي په درناوي تاکید کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دین دغه هیواد ته راغی او ګڼ شمېر پیروان یې وموندل چې د چینایانو په کلتوري ژوند یې ډېر اغیز وکړ.

ادبیات: د چینایانو لیکدود د هیروګلیف په څیر یو لرغونی لیکدود دی. دغه لیکدود د چه این په واکمنۍ کې معیاري شو او په ټول چین کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کیږي. دغه لیکدود په نورو هیوادونو کې هم خپور شو او د جاپانیانو، کوریایانو او ویتنامیانو د لیکدود بنسټ یې کیښود.

په لرغونو پیړیو کې لیک د هډوکو او لرګیو پرمخ کښل کیده. په لومړۍ میلادي پېړۍ کې په چین کې کاغذ رامنځته شو چې په لیکلو کې یې یو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته یې پوهه ورسوله.

د چین د لیکدود پرمختګ د شتمنو ادبیاتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصیدو کتابونه او تاریخي اثار ولیکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختیا رامنځته شوه.

علم، صنعت او هنر:

چینایانو د نجوم، ریاضیاتو او جغرافیې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چو په واکمنۍ کې د بېلابېلو ایالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هیواد د جغرافیې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چینایانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلوملو لپاره یې یوه اله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطیسي ځانګړتیا پوهیدل، چې وروسته یې قطب نما رامنځته کړه. چینایانو د انسان د اناتومۍ په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په یوشمېر ناروغیو او د هغوی د درملنې په اړه یې هم معلومات درلودل.

چینایان لومړني وګړي وو چې له ختېنولوښو او فلزکارۍ سره یې ښه اشنایي درلوده. د چین ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چینایانو ویاړونه دي. د چیني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چین کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چین په ښارونو کې ګڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځایونه جوړ شوي و. د چین ستر دیوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت یوه ځرګنده بیلګه ده.

د چین ستر دیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین ستر دیوال د نړۍ له برمه ډک تاریخي اثر دی. دغه تاو راتاو دیـوال د ارام سمندر له غاړو او مورګو څخه پیلیږي او د تبت په پولو کې پای ته رسیږي. دغه دیوال د شي هوانګ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه دیوال لوړوالی اووه نیم متره دی، پراخوالی یې هم په همدې کچه دی. داسې ویل کیږي چې کله به کوم کارګر مړ کیده او یا به ناجوړه کیده هغه به یې په دیوال کې خښناوه. د دیوال له پاسه په سل مترۍ کې امنیتي پوستې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دووه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د چین د واکمنیو او دویمه ډله دې د چین د تمدن او فرهنګ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې دا معلومات خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه یې ترسره کړل؟

د پخواني چین د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟

د چینایانو د علمي پرمختیا په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین د ستر دیوال په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان تمدن

په دې لوست کې د کرت تمدن، د یونان ښاري دولتونو، ټولنیزې او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني یو نان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره اشنایي پیداکوئ.

د یونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لویدیځې نړۍ ورڅخه الهام واخیست او د خپل کلتور بنسټ یې پرې کېښود.

د یونان لومړی تمدن د کرت په نامه یادیږي. کرت د لرغوني یونان اروند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زیږدیز کې د لرغونپوهانو څېړنو په ډاګه کړه د کریت په جزیره کې یو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بین النهرین له تمدن سره یې سیالي کوله. له دغې سیمې څخه ګڼ شمېر ډېرین او خاورین اثار، د پخلنځي وسایل او داسې نور اثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب یې له ۲۵۰۰ -۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسیږي. په کریت کې مرکزي واکمنۍ د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خواکې رامنځته شوه چې پلازمینه یې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د اریایي قبایلو د یرغل په پایله کې له منځه ولاړ.

یونانیان: یونانیان له هغو اریایي قبیلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي میشت ځای (اریانه ویجه) څخه د اروپا لور ته ولیږدیدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خواکې یونان ته ننوتل. د اریایانو لومړۍ ډله اکینان وو چې ورپسې ایونان او بیا دوریان یونان ته راننوتل. هغوی د یونان اصلي اوسیدونکي د ځان تابع کړل او نه یوازې یونان بلکې د ایجن سمندرګي ټولې سیمې یې ترلاسه کړې.

د ۱۶ مې مخزېږدې پېړۍ په شاو خواکې د اکینانو له لوري د لومړنۍ واکمنۍ بنسټ کېښودل شو او په مې سن کې ستري او ښکلې ماڼۍ ودانې شوې. د اکینانو تمدن تر لسمې مخزېږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکینان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسایلو یې ګټه اخیستله. دغه دوره له میلاده لس پېړۍ وړاندې د دوریانو د یرغل په ترځ کې پای ته ورسېده او دوریان په لرغوني یونان واکمن شول. دوریانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (الیاد او ادیسه) په نامه یادیږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کیسې چې د نړۍ په ادبیاتو کې لوړ مقام لري، د ړوند یوناني شاعر هومر په واسطه ویل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان ښاري دولتونه:

په یونان کې د زیاتو غرونو او تاپو وزمو شتون او همدارنگه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بیل او په خپلواکه توگه ژوند وکړي. په دې توگه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن یې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وگړو په جگړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وگړو په دموکراسي او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي و چې د یوې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جگړو چې د پلوپونیز جگړو په نامه یادیږي ډېر وخت دوام وکړه په پایله کې یې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د (تبس) ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توگه کورنیو گډ وډیو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونیې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه. دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر لپاره د فتوحاتو لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له **۳۳۶ - ۳۲۳** مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری وموند او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستراوکی تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن:

دین: د توحید او د یوه خدای د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وگړو په څیر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، بریښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانگړی پیداکوونکی لري. زیوس (د آسمان خدای) پاسیدون (د سمندر خدای) اپولو (د لمر خدای) او اتینا (د بریالیتوب خدای) گڼل کیدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څیرمه ترسره کیدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادگار دی.

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بیلګه

یونانیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترخنګ یې ځینې وسایل ورسره په قبر کې ایښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلك د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر اثار لکه مجسمې، لوښي، سکې اوعبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معمارۍ او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ اسیا سره د یونانیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګريزې اړيکې وې چې له همدې امله د اسيا او افريقا علمي لاسته راوړنو يونان ته لار موندله او علم ته يې لا زياته وده ورکوله.

د يونان فيلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د يادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فيلسوف و چې په ښار کې به ګرځېده او له خلکو سره به يې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو يې افلاطون دی.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دويمه ډله دې د يونان د ښاري دولتونو او دريمه ډله دې د يونان د کلتور او تمدن په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د کرت د جزيرې په اړه معلومات وليکئ.

د يونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو، په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

د يونانيانو د مذهبي عقايدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

د يونان مشهور فيلسوفان څوک وو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د المپيک د ورزشي سياليو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تمدن

په دې لوست کې د روم امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سياسي ټولنيزې او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره اشنايي پيداکوي.

د روم تمدن په ايټاليا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کېږي چې د يونان تمدنونه ورڅخه نورې اروپايي هېوادونو ته تيريدل.

پخوانيو ايټالويانو له يونان څخه الفبا، ديني عقيدې او هنرونه زده کړي چې له همدې امله د ايټاليا نوم يوناني نوم دی. د روم تمدن له ميلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختيا پيل کړه او د يونان د تمدن له ځوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتيوم په سيمه کې جوړ شو. د لرغونو روميانو د ژبې لاتيني نوم له همدغې کلمې څخه اخيستل شوی دی. هغه مهال د روم يوشمېر ميشت قومونه سره يو موټی شول چې د لاتينيانو په نامه يې شهرت پيدا کړ او څه مهال وروسته يې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې يې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتورې يا سل کسيزه شورا او قبايلي جرګه يې درلوده.

وروسته له هغه چې روميانو پر ټولې ايټاليا ولکه پيدا کړه د نورو سيمو د نيولو هڅې يې پيل کړې چې په ترڅ کې يې د روميانو او کارتاژيانو ترمنځ جګړه پيل شوه. دغه مهال کارتاژ (ننني تونس) د مديترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افريقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د روميانو او کارتاژ جګړه له يوې پيړې ډېر دوام وکړ چې په پايله کې روميان بريالي شول او په ۱٤٦ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

روميانو خپلو برياوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ اسيا په نيولو سره يې يو پراخه هيواد رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروآکې بنسټ يې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱٤ زيزديز پورې يې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاريخ کې يوه نوې دوره پيل شوه چې د امپراتورۍ د دورې په نامه يادېږي او تر ٤٧٦ زيږديز پورې يې دوام وکړ. اکتاو يو پياوړی

سترواک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری یې بې کفایته وو.

له دریمې زیږدیزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او ځواک یې کمزوری شو. کنستانتین چې د روم امپراتور و د بیزانتوم (قسطنطنیه) ښار یې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختیځ او لویدیځ روم) ووېشله. لویدیځ روم د بهرنیو بریدونو په ترځ کې د ځوړ په لور روان شو، خو ختیځ روم ترهغه پایښت وموند چې پلازمینه یې په ۱۴۵۳ زیږدیز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لویه ستراواکۍ هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن:

دین: رومیانو هم د یونانیانو په څیر په ډېرو خدایانو باور درلود او د هغوی عبادت یې کاوه. مریخ په جګړو کې مرسته کوونکی، جونو د ښځو ساتونکی، مشتري باران ورونکی او عطارد پیغام رسونکی خدای ګڼل کیده. په روم کې ډېر عبادت ځایونه ودان شوي و. په دغه عبادت ځایونو کې به هغو غیب ویونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسیحیت خپریدو د خلکو په ټولنیز ژوند ډېر اغیز وکړ. مسیحیانو په رومي خدایانو باور نه درلود چې له همدې امله په پیل کې د دولتي مامورینو او کاهنانو له کینې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسیحیت په پراختیا سره د مسیحي دین نظریاتو د پخوانیو نظریاتو ځای ونیو او د روم د رسمي دین په توګه وپیژندل شو.

ټولنیز ژوند: د روم د واکمنۍ د جوړېدو پر مهال، رومي ټولنه له دریو اصلي ډلو، (اصلي رومیان، غیر رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکیت او په ټاکنو کې د ګډون حق یوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کیدل، خو د وخت په تیریدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دویمې ډلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د اعتراضاتو او هڅو په پایله کې د لومړۍ درجې امتیازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به یې ځینې وخت اخ وډب رامنځته کیده. په رومي ټولنه کې وګړي په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېری وخت په تیاترونو او ورزشي سیالیو کې تیراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر و چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسیدو ځای یې درلود.

قانون او دولت: د روم قوانین او اداري اصول نړۍ ته د رومیانو ښه سوغاتونه دي. د روم قانون درې څانګې درلودې چې یو یې مدني او کورنۍ قانون و چې یوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دویم یې د خلکو قانون و چې د ستروواکۍ په ټولو وګړو عملي کیده او بل هم طبیعي قانون و چې د محاکمو په پرتله یې له فلسفې سره ډېر کار درلود. رومي قوانینو د امپراتورۍ له یووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د تولیداتو په خپریدو کې ډېره مرسته وکړه.

د اجراييه او مقننه قواوو لرونکې واکمنۍ بنسټ د روميانو له خوا کيښودل شو. د جمهوريت غوښتنې نظريې ته هم روميانو وده ورکړې وه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې روميانو ډېر پرمختګ کړی و خو هنري لاره يې د يوناني هنر تر اغيز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د يوناني هنر دوام بلل کيده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. روميانو د پلونو، مجسمو او ودانيو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بيلګې يې لا تراوسه په دغه هيواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دويمه ډله دې د روميانو د مذهب په اړه او دريمه ډله دې د روميانو د قانون او دولت په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

اکتاو څوک و او په واکمنۍ کې يې کوم کارونه ترسره شول؟

رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

د روم د قانون په اړه معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختيځ روم د نيولو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکا تمدنونه

په دې لوست کې د امریکا د لرغونو تمدنو نو د سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده، د امریکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستیو پېړیو ته رسیږي. چې د نړۍ دغې برخې ته انسانان ډېر وروسته راغلي دي، خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امریکا کې له څو زرو کالو راهیسې ژوند پیل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه یې وهلي دي.

د امریکا د لومړنیو میشتو وګړو په اړه بېلابېل نظریات شتون لري خو ددې نظر پلویان ډېر دي چې د دغې سیمې لومړني وګړي مغول و، د سایبریا له لارې الاسکا ته لېږدېدلي او ځینې تمدني اثار یې له ځان سره وړي دي. له امریکا څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي، په لرغونو پېړیو کې ځینو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغیز پرېښود چې وروسته په سترو واکمنیو بدل شول. دغه تمدنونه خپل اغیز په مرکزي امریکا کې د مایایانو او ازتکانو او سویلي امریکا کې له اینکایانو څخه عبارت دي.

د مایا تمدن:

د مایا تمدن چې تاریخ یې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسیږي، تر نهمې زېږدیزې پېړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امریکا په ګواتیمالا، مکسیکو، هاندوراس او د یوکاتان په سیمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شوني دګواتیمالا په تیکال، پالینکو او بوناماپاك او د هاندوراس په ګوپان سیمو کې موندل شوي دي. په دغو سیمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړی شوي دي.

مایایانو کلیزې، الفبا او انځوریز لیک رامنځته کړی و. له صفر او اعدادو سره یې اشنایي درلوده او په شمېر هم پوهېدل. هغوی د کلونو تیریدل په پام کې نیول او د هرې شل کلنې دورې لپاره یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادګار په موخه یوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کېده.

مایایانو د هنر او معمارۍ په برخه کې هم ډېر پرمختګ کړی و. هغوی داسې ستر اهرامونه ودان کړي و چې په سر کې یې عبادت ځایونو شتون درلود. د معمارۍ په برخه کې مایایانو له مصریانو سره ډېر ورته والی درلود.

مایایانو د بېلابېلو خدایانو لکه: د اور خدای، د اورښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره یې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسیکو درې ته د خلکو نوې ډلې رانوتې او د مایایانو تمدن یې له منځه یوړ.

د ازتک تمدن:

ازتکان د دولسمې زېږدیزې پېړۍ په شاو خوا کې په مکسیکو کې راڅرګند شول. هغوی جګړه ییز وګړي وو او څه مهال وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه یې د یو والي له لوري اداره کېده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وچې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کېده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. هغوی د فلزاتو په ویلي کېدو او له هغوی څخه په کار اخیستنې پوهیدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک یې انځوریز و. د ازتکانو مرکز د تینوش تیتلان ښار و، چې هغه مهال د مرکزي امریکا یو پرمختللی ښار و. په ۱۵۲۱ زېږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اینکا تمدن:

د اینکا تمدن په یوولسمه زیږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له اسیا څخه امریکا ته رالېږدیدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پیرو او چېلي سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات ووه کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بیلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کېدل.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

اینکایانو کلیزه درلوده او په معماری، مهندسۍ او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګودامونو او جنګي کلاوو لرونکي وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د زیړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

په ۱۵۳۲ زیږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا یې له منځه یوړ او په دوه وکلونو کې یې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د امریکا لومړني وګړي څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

د ازتکانو په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا وګړي څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی
د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرگندېدو پر مهال د نړۍ او عربستان اوضاع
- له کوچنیتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ژوند ته کتنه
- د عقبې لومړی او دویم تړون
- غزوات
- د حدیبیې سوله
- د مکې فتح
- راشدین خلفا
- حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه
- حضرت عمررضی الله تعالی عنه
- حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د راشیدینو خلفاوو دورې ته کتنه
- امویان
- په اموي دوره کې اقتصادي او کلتوري وضعیت
- عباسیان
- د عباسیانو سیاسي، اداري او کلتوري اوضاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخو ته ورسيږي:

- د اسلام د راڅرګنديدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله عليه وسلم د ژوند، بعثت، هجرت او رحلت، د راشدينو خلفاوو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرګنديدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله عليه وسلم ، راشدينو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنو د دوران مهمو پېښو د تحليل وړتيا پيدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دين، د حضرت محمدصلی الله عليه وسلم او راشدينو خلفاوو له کړو وړو او د امويانو او عباسيانو د واکمنو له ښو صفاتو سره يې مينه او ليوالتيا پيدا شي.

دوه ديرشم لوست

د اسلام د مبين دين د را ښکاره کيدو پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپووزمې اوضاع

په دې لوست کې زده کوونکي د اسلام د مبارك دين د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوي.

د اسلام د مبين دين له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو وريځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم او حق تر پښو لاندې کيده

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

که څه هم د اروپا او افريقا د زياتو او د لويديځې اسيا د ځينو برخو خلکو په يهوديت او نصرانيت باور درلود او ځانونه يې د حضرت موسیعلیه السلام او حضرت عيسیعلیه السلام پيروان بلل خو دوی هم په دغو اديانو کې ډېر زيات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او اصلي او اساسي لاره يې په بشپړه توگه پرېښې وه- ظلم او بربريت خپل اوج ته رسيدلی و، زور او ځواك د حاكمانو د حكومت چلولو يوازنۍ وسيله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه كوله او ظالمو ساساني حاكمانو وربانديې حكومت كاوه. په هند، چين، د خراسان ختيځو برخو او د اسيا په سويلي سيمو كې بودايي دين دود او د بت لمانځنې بڼه يې خپله كړې وه. د مكې وگړو د بتانو لمانځنه كوله او د ناپوهۍ په اور كې ښكيل وو.

جزيره العرب چې په څو برخو لكه يمن، نجد او حجاز ويشل شوی و- په يمن كې يې حبشيانو او د هغو پلويانو حكومت كاوه او خلك يې د يهوديت، نصرانيت او بت نمانځنې لارويان وو. د حجاز ډېرو خلكو د بتانو نمانځنه كوله. د يهوديانو اونصرانيانو لږكيو هم په حجاز كې شتون درلود. سربېره پردې په جزيره العرب كې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه. د عربستان د خلکو کاروبار سوداګري، کرنه او څارويو ساتنه وه. د دې هيواد زورور په ناورو کارونو او فساد کې ډوب وو. بيوزلانو په ډېره خوارۍ او غريبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تيرولې. د عربستان په ظلم او تيری خپل لوړې کچې ته رسيدلی و. همدارنګه يوشميروګړو د لوړې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون يې ځانونو ته ننګ او شرم ګانه. دوی د ښځو شخصيت ته هيڅ درناوی نه درلود او هغوی يې د عادي توکو په څير اخيستلې اوخرڅولې. هماغه و چې لوی څښتن حضرت محمد مصطفیﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړې کيدونکو هلو ځلو او د لوی خدای جل جلاله د هر اړخيزې مرستې په برکت يې د ناپوهۍ تيارې د نړۍ له مخې ليرې او پر ځای يې د اسلام د مبارک دين رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د جزيره العرب د وګړو د اديانو او دويمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل أستازي په وسيله نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- اعرابو د نجونو او ميرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟

۲- ولې الله جل جلاله حضرت محمدﷺ په پيغمبرۍ مبعوث کړ؟

۳- اعرابو تر اسلام وړاندې په کومو اديانواو شيانو عقيده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د اعرابو د معتقداتو او اديانو په اړه د خپل کلي او سيمې له عالمانو او پوهو شخصيتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دری دیرشم لوست

د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې زده کوونکي د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنيتوب د ژوند، په پيغمبرۍ د مبعوثيدو د خرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زیږدیز کال د اپریل د میاشتې په شلمه چې د عام الفيل د ربیع الاول له دولسمې نيټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشريف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبداله څو میاشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنيا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کريم ﷺ له زیږیدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبيله کې د بي بي حليمې سعدې تر روزنې لاندی و. کله چې شپږ کلن شو مور يې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته يې پالنه نيکه عبدالمطلب واخيسته کله چې اته کلن شو نو نيکه يې عبدالمطلب هم له دې نړۍ سترګې پټې کړې. له دې وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندی يې ډېره مهرباني او ځانګړې لورينه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې يوه مسيحي ديني عالم بحيرا د حضرت محمد(ص) له علايمو ومونده چې دی د أخر زمان نبی او رسول دی، نو ځکه يې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې يې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په ديوال کې د حجرالاسود د ډبرې د کيښودو څرنګوالی يې روښانه دليل دی. الله جل جلاله د خپل پيغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبايل له وينې تويونې څخه چې هره شيبه يې انتظار کيده وساتل.

په ځوانی کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نيکو اخلاقو، رښتينولی او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خديجې رضي الله عنها چې د قريشو يوه شتمنه ميرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کريم ﷺ څخه يې وغوښتل شام ته دهغی د سوآګريز کارون مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم دغه بلنه ومنله. کاروان يې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بيرته مکې ته راستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې قافله مکې ته راورسیده د بي بي خدیجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خدیجې رضی الله عنها ته د حضرت محمد ﷺ د ښو فضایلو کیسه وکړه. بي بي خدیجې له حضرت محمد ﷺ څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبی کریم ۲۵ کلن او بي بي خدیجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سیرت د ټولو الهی پیغمبرانو د ژوند په تاریخ کې تر ټولو ښه سیرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولو برخو کی روښانه دی. د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پیښې له زیږیدو څخه ترکوچنیتوب، ځوانی، له بعثت څخه وړاندې یې کار او له مکې بهر سفرونه یې اوپه لنډه توګه ترهغه چې الله جل جلاله هغه په پیغمبری مبعوث کړ، د لمریه شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتګ په زړه پورې کړی و. پیغمبر هر کال یوه میاشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پیدایښت او د الله تعالی پر ستر ځواک یې فکر کاوه. د وحې تر راتګ او د قرآن کریم تر نزول پورې یې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پیغمبر ﷺ خلویښت کلن شو. د روژې د میاشتې په دولسمه د دو شنبې په ورځ جبرئیل امین د الله جل جلاله وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. یوه پرښته ورته راغله او ورته یې وویل: ولوله: پیغمبر ﷺ وویلې لوستی یې نشم.

د حراء غار

پیغمبر ﷺ وایي چې دغې پرښتې پخپله غېږ کې ونیولم او سخت زور یې راکړ تر هغه چې خپله ورتیا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دریم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وویلې:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردګار په نامه چې انسان یې له دکلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه پیدا کړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم په واسطه يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه پرې پوهيدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت علي (کرم الله وجهه) او په ښځوکې حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېريدو وروسته د بيلابيلو قشرونو خلک په لسګونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ دحضرت ارقم(رض) کور د خپل دعوت مرکز ټاکلی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليده کاته کول او خلک يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېريدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پيښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا يې نجاشي نوميده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په ګډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتې يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنګه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ ورګرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته وليږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځيرکۍ او د مهاجرينو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لا ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لورې ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېرۍ له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او پر پيغمبر ﷺ فضا تنګه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبرى رضي الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نږدې دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ﷺ په پاك روح باندې دومره اغیزه وکړ چې دغه کال يې د عام الحزن په نوم ونوماوه بیا هم دغې درد ناکو پېښو ونشوکړای چې د دعوت د رسالت د فریضې په سرته رسولو کې یو کوچنی ځنډ رامنځته کړي. د همدې اصل له مخې حضرت محمد ﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره کولو لپاره طایف ته چې مکې ته یو نږدې ښارو سفر وکړ او د خلکو مشران يې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه یوازې پیغمبر ﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته يې دنده ورکړه، چې د حضرت محمد ﷺ په ځورونې پیل وکړي او له ښار څخه يې وباسي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمد ﷺ د دعوت او دویمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت محمد ﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.

۲- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وکړ؟

۳- د حضرت محمد ﷺ د دعوت په وړاندې د طایف د خلکو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمد ﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه

په دې لوست کې زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدینې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي

دعقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پیغمبر د مکې له خلکو څخه مایوسه شو، طایف ته لاړ او د بني ثقیفه قبیله یې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او ان حضرت محمد(ص) یې په ډبرو وویشته. نو حضرت محمدﷺ د حج پر مهال د عربو بیلابیل قبایل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په یوولسم کال حضرت محمدﷺ له شپږ تنو یثربي خذرجیانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه یو ځای کې لیده کاته وکړل او اسلام ته یې راوبلل او د قرآنکریم څو ایاتو نه یې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه یې وکړه چې یو کال وروسته به بیا په همدې ځای کې سره وینې. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو یثربیانو له حضرت محمدﷺ سره وکتل او په یو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسیدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هیڅوك او یا شی له خدای جل جلاله سره نه شریکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وایو. په چا پورې تهمت نه تړو او د خدای جل جلاله د رسول نافرماني نه کوو.

حضرت محمدﷺ د تړون له لاسلیکولو وروسته حضرت مصعب بن عمیرؓ ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدینې ته لاړ شي. خلك اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعلیم چارې مخ ته یوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پایله کې ګڼ شمېر یثربیان د اسلام په دین مشرف شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې دويم تړون

د بعثت په ديارلسم کال ۷۳ تنو نارينه وو له دوه ښځو سره د دريم ځل لپاره په عقبه کې له مسلمانانو سره وليدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بيره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دويم تړون په نامه ونومول شو. د دغه تړون په لړ کې لاندې پريکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پيغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وايو. مالي لګښتونه يې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې ته تشريف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه يې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې يوازې او يوازې جنت غواړو. دغه بيعت په حقيقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ د يثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقيب يې د يثرب لور ته مسلمانانو هجرت پيل شو. او حضرت محمد ﷺ يو مياشت وروسته له مکې څخه د يثرب لورته هجرت وکړ. د هجرت د پيل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکينو له لورى کلابند و. په دغه شپه چې حضرت محمد(ص) وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علي رضي الله عنه ته يې دنده ورکړه چې د هغه

په بستره کې ويده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت محمد ﷺ حضرت

ابوبکر رضي الله عنه له ځان سره ملګری کړ او د ثور غره غار ته لاړل. درې ورځې او شپې یې دغلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د یثریب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو او شپو وروسته د ربیع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د یثریب په دوه میلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې یې د لومړني مسجد بنسټ کېښود. بیا یې یثریب ته وخوځید. حضرت نبي کریم صلی الله علیه وسلم د بنی سالم بن عوف په سیمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د یوې وینا په لړ کې یې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې یې وفرمایل: اصلي حاکمیت الله تعالی پورې اړه لري یوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شریک مه راوړئ. خپله حقیقي لارښوونه د الله تعالی کتاب یعنې قران او د هغه د پیغمبر سنت وبولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د خدای د ښمنان خپل د ښمنان وګڼئ او د دین د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د یوې ټولنې افراد یاستې چې د اسلامي امت په نامه یادیږئ. له دې وروسته د مهاجرینو او انصارو تر منځ د ورورولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دین له برکته د اوس او خزرج د قبیلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سیمه ییز او توکمیز امتیازات له منځه ولاړل. پر ځای یې تقوی او ښه عمل د برترۍ معیار وګرځید. او د یوې ۵۲ ماده ییز منشور په لړ کې عملاً د یو اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دویمه ډله دې یثریب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دویم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چیرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پنځه دیرشم لوست

غزاګانې

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پایلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

وروسته له هغه چې پیغمبر ﷺ او مسلمانان په مدینه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړنی اسلامي دولت بنسټ ټینګښت شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنی هم پیل شوې چې په پایله کې یې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پیل شوې.

مؤرخین او سیرت لیکونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چې پیغمبر(ص) پکې ګډون نه وي کړی د سریې په نامه یادوي.

په مدینه کې د اسلامي حکومت تاسیس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکین په ځانګړې توګه له ویروونکي

د ستاسو د لر زیاتو معلومات لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدینې کې له ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظیم په موخه د بېلا بېلو قبایلو تر منځ یو تړون لاسلیک کړ چې په تاریخ کې د مدینې د منشور په نامه یادېږي. دغه تړون انسانیت او ټولنیز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چې ځینې مواد یې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

١- له تفرقې پرته د اسلامي امت یووالی.

٢- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.

٣- د ګناه، تېرې او یرغل د پای ته رسولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.

٤- د اسلامي دولت له باغیانو سره جګړه او له هغوی سره له همکارۍ څخه ډډه.

٥- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.

٦- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د بهرنیو خطراتو د له منځه وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.

٧- په اسلامي دولت لازمه ده چې په غیر مسلمانانو باندې د ظلم او تېرې مخه ونیسي داکار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېرى پرې کېږي، هم عملي کېږي.

٨- د ګنهکار او ظالم ملاتړ نه کېږي.

٩- د همکارۍ، پرهېزګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ تړونه رامنځته کېږي، نه د ګناه او یرغل پر بنسټ.

١٠- هیڅوک د بل چا په ګناه نه نیول کېږي او حدود یوازې په جنایتکار باندې پلې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسيلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونيسي. مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوې هم د الله جل جلاله له امر سره سم دفاعي تيارۍ نيولې او په غزاګانو يې پيل وکړ چې له مهمو څخه يې په لاندې ډول يادونه کېږي.

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دويم کال د روژې د مياشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل يې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قريشو سوداګريز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته راون و، تر لاسه کړي. پيغمبرﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفيان قريشو ته پيغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قريش چې شپږ سوو تنو يې زرې په غاړه درلودې له سلو اسونو چې سوروېې هم زرې لباس درلود او اويا اوښانو سره جګړې ته تيار شول. سيرت ليکونکي په يوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش اوازه کنيزانو او ساز يانو چې دريايي وهلې هم ملګرتيا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسيده چې زياتره يې انصار وو دغه لښکر سره دوه يا درې اسونو او اويا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم لږ وخت وروسته د قریشو مشرکینو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوي، خو سره له دې یې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره یې وویل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب یې کړو. کله چې د واړه لښکر ې له یوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو یارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي. ټولو مهاجرینو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پیغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازیتوب وویل: ای رسول الله موږ په تا ایمان راوړ او د تا نبوت مو تصدیق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړي حق دی. د ستا د فرامینو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور یې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره یو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پیغمبر(ص) کې بې کچه خوښي رامنځته کړه او ویې ویل: د الهی برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېري وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه دیوې ژمنه را سره کړې یا کاروان او یا د قریشو په جنګی ځواکونو بریا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځینو نورو مشرانو په ګډون د مشر کانو اویا تنه ووژل شول. اویا تنه نور اسیران شول. پیغمر ﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدینې ته ستانه شئ او له خپلو یارانو سره یې د اسیرانو د برخلیک په اړه مشوره وکړه.

د احد غزا

دا غزا د هجرت په دریم کال پېښه شوه. قریشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو اسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدینه کې د احد د غره په سیمه کې جګړې ته تیار شول. حضرت محمد ص د جګړې نقشه داسې جوړه کړه د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه یې د دښمن لورته وي. حضرت عبدالله بن جبیر رضي الله عنه ته یې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي و یشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه یې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بریالیتوب او یا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمد ﷺ د سپارو قوماندانې حضرت زبیر بن عوام رضي الله عنه ته او د پلیو قوماندانې حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمیر ﷺ یې بیرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پایله کې یې کفارو ماتې وخوړه او تېښتې ته یې مخه کړه. مسلمانان د غنیمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای شویو څخه هم زیاتره راغلل

د احد غر

چې له دغو غنایمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي ولید، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګیالیو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبیر ﷺ او څو تنه نور یې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې یې پر مسلمانانو چې پر غنیمتونو بوخت وو یرغل وکړ. او مشرکین په دې بریالي شو چې ځانونه حضرت محمد ﷺ ته ورسوي. د هغو له خوا ډېرې ویشتل کیدې چې له امله یې د حضرت محمد ﷺ مخ ټپي شو او مبارك غاښ یې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه ﷺ په شمول اویا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شیمر ۷۰۰ تنه وو.

د بنی نضیر غزوه

بنی نضیر یوه یهودي قبیله وه چې مدینې ته نژدې اوسیدل او د خزرج له قبیلې سره یې تړون درلود. له مسلمانانو سره یې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خیانت او شرارت د یهودیانو له برخلیك سره یو ځای دی او د دوی په زړونو کې ریښې لري، هغوی یې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

یوه ورځ د خدای جل جلاله پیغامبر او څو تنه یاران یې په بني نضیر کې وو. د پیغمبر ﷺ د یو کور دیوال ته ډډه لګولې وه. یهودیانو د هغه د وژلو دسیسه جوړه کړه او غوښتل یې د کوټې له بام څخه یوه لویه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پیغمبر ﷺ ژوند پای ته ورسوي، پیغمبر ﷺ د وحې له لارې د هغو په دسیسې پوه شو، په چټکۍ سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته یې داسې وښوده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کارته ځي. د مدینې په لور روان شو او یاران یې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پیغمبر ﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پیغام سره بنی نضیر ته ولیږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدینه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خیانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پیغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغیدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سیمه پرېږدي.

بنی نضیر د پیغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سیمې پرېښودلو ته تیار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پیغام ورولېږه چې سیمه پرې نږدي او له دې سربیره یې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بنی نضیر ددغه پیغام په اوریدلو سره له خپلې پریکړې څخه واوښتل او خپل سنګرونه یې کلک، د خپلې سیمې له پرېښودو څخه یې ډډه وکړه او د خدای رسول ﷺ ته یې پیغام ولېږه چې خپله سیمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو یو شمیر یارانو سره د بنی نضیر په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پایله کی یې نبی نضیر ماتې وخوړه او د ځانګړو شرایطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړي وو، سیمه یې پرېښوده.

د خندق غزوه

د بنی نضیر یهود چې له ترون څخه د سر غړونې له امله له مدینې څخه ایستل شوی و او په خیبر کې ځای په ځای شوی وو، له مسلمانانو سره ډېره کینه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره یې د جګړې وړتیا نه درلوده، خپل مشر حیی بن اخطب یې مکې ته ولیږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبیله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بریالی شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په میاشت کې لس زره تنه د ابوسفیان په مشرۍ د مدینې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدینه منوره کې د حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورې د ۱۲ زره زراع (گزو) په اوږدوالی د خندق په کیندلو پیل وکړ. پخپله حضرت محمدﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخیسته. کله چې د مکې کفار مدینې ته ورسیدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنگرونه وو چې د کفارو د یرغل خنډگرځېدل، خو د بنی قریظه یهودو له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای یې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حیی بن اخطب په پای کې په دې بریالی شو چې د بنی قریضه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه یوسي. دغه کار د مسلمانانو د پریشانۍ لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعیم بن مسعود رضي الله عنه د اسلام په دین مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانیدو خبرنه و. هغه له پیغمبرﷺ څخه اجازه واخیسته چې له روانې جگړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بني قریظه ته ورغی او ورته یې وویل!

که چیرې قریش ماتې وخورې مکې ته ځي، تاسې به چیرته لاړشئ؟ بیا یې د نصحیت په ډول ورته وویل څو تنه د قریشو یرغمل ونیسئ، چې تاسو یوازې پرې نږدي. وروسته د مکې مشرکین او بنی غطفان ته ورغلل او ورته یې وویل چې بني قریظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره یې کړی و، پښیمانه شوی.

حضرت محمدﷺ سره یې لیده کاته کړي او غوارې چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته یې وسپارې. لنډه دا چې بنی قریظې د

شنبې د ورځې په مناسبت جګړه ونه کړه او له قریشو څخه یې څو تنه د یرغملو په توګه وغوښتل چې د هغو په وفادارۍ ډاډمن شي. د حضرت نعیم رضي الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بني قریظه له لورې د یرغملو غوښتنې، د قریشو او غطفانیانو بدګوماني ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکین ناهیلې کړل.

په همدې مهال د خدای جل جلاله په امر یو شدید طوفان چې خاورې او ورې شګې ورسره وې پیل شو. دغه طوفان دومره شدید و چې د مشرکینو او کافرانو، دیګونه، خیمې او ټول شیان یې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفیان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول برې د مسلمانانو په برخه شو.

د بني قریظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقیب په پنځم هجري کال کې پېښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د یهودیانو خیانت او له قریشو او نورو سره د هغو پیوستون ولیده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاینې قبیلې له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاینه قبیله له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره مدینه منوره کې اوسېده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کېده. که چیرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسیدلی د هغو له لورې مسلمانان له لوی ګواښ سره مخ کېدل. هماغه و پیغمبر صلی الله علیه وسلم هوډ وکړ چې دغه خاینان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدینه منوره د هغو له شتون څخه پاک کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرایط پیدانشي چې هغوی په مسلمانانو یرغل وکړي.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسیزه لښکر سره د بني قریظه په لور حرکت وکړ او پنځه ویشت ورځې یې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پایله کې یهودیان تسلیم شول. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بني قریظه په اړه خپله پرېکړه صادر کړه.

پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سعد بن معاذ پرېکړې ته عملي بڼه ورکړه او د یهودیانو د سیسې یې، چې موخه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیغمبر ﷺ او په مدینه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل و، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دویمه ډله دې د احد او بني نظیر د غزواتو او دریمه ډله دې د خندق او بني قریظې د غزواتو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟

۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.

۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نظیر او بني قریظه د غزواتو د پایلو په اړه له پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیبیې سوله- بیعت الرضوان

په دې لوست کې د حدیبیې د سولې او د هغې د موادو او هم د خیبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې کیږي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بیت الله د زیارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نږدې قریشو د مسلمانانو لاره ونیوله او پرې یې نښوده چې عمره وکړي. پیغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضي الله عنه چې د مکې قبیلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولیږه هغوی ویوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قریشو له ټاکلي وخت څخه د ډیر وخت لپاره حضرت عثمان رضي الله عنه وساته. له دې امله داسې اوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضي الله عنه یې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پیغمبر ﷺ وهڅاوه چې له قریشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي.

په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حدیبیه کې تر یوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بیعت واخیست. دغه بیعت په تاریخ کې د بیعت الرضوان په نامه یادیږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پریکړې څخه خبر شول د مکې مشرکینو سهیل بن عمرو د یو پلاوي په مشرۍ پیغمبر ﷺ ته ورولیږه. خبرې اترې پیل شوې او دواړه اړخونه په یو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دي:

۱- دواړه اړخونه باید د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له یو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمد ﷺ دې له خپلو اصحابو سره سږ کال بیرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له توري پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تیکې کې وي.

۳- له قریشو پرته د عربو هره قبیله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړیکو د ټینګولو اختیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا (١)

لري.

٤- که چیرې له قریشو څخه مسلمانانو ته چاپناه وروړه، مسلمانان باید هغه بیرته ورته وسپاري. خو که چیرې له مسلمانانو څخه د مکې کفارو ته چا پناه وروړه، حضرت محمدﷺ یې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حدیبې په مقام کې وشوه، چې په قرآن کریم کې د فتح مبین په نامه یاده شوې. ددغه تړون یوه مهمه ګټه دا وه چې مسلمانان د قریشو له لوري په امن کې شول او وخت یې ترلاسه کړ چې خپل پام ټولو عربي قبایلو ته واړوي.

د حدیبې له سولې وروسته حضرت محمدﷺ د اصحابو په واسطه د روم قیصر، د ایران شاه، د مصر عزیز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او دیمامه او شام مشرانو ته بلنلیکونه ولیږل او هغوی یې د اسلام مبارک دین ته راوبلل. په پایله کې د حبشې، عمان او بحرین پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ایران پاچا (خسرو پرویز) لیک څیرې کړ. ځینو یې چوپتیا اختیار کړه، خو حارث غساني نه یوازې دعوت ونه مانه. بلکې د حضرت رسول اکرمﷺ استازی شجاع بن وهب یې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غیر انساني حرکت د موته د جګړې لامل وګرځید.

د خيبر غزا

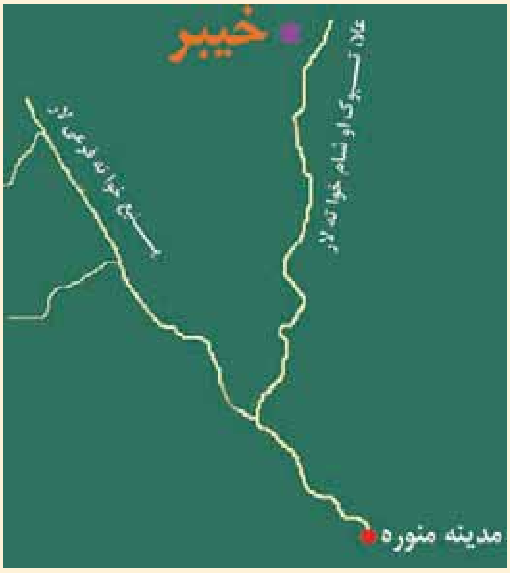

د اووم هجري کال د محرم په مياشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمدﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ويې غوښتل ترون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله يې يو لښکر چمتو کړ او شپې له خوا يې له لښکر سره ځان رجيع ته ورساوه. کله چې سهار شو يهوديان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خيبر ته ورسېدل. يهوديانو چې مسلمانان وليدل تېښته يې وکړه او خپلو کلاګانو ته يې پناه يوړه: غطفانيانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ويې ليدل چې د رجيع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خيبر ته د رسيدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پريکړې څخه تېر شول. د خيبر کلاګانې د مسلمانانو، په تيره د حضرت علی بن ابي طالبؓ د سربښندنو او هڅو په پايله کې فتح شوې. په پايله کې د خيبر يهوديان تسليم شول. د خيبر له غزا څخه د حضرت محمدﷺ د بيرته ستنيدو په بهير کې د قريشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن وليد او عمروبن عاص پيغمبرﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان يې وکړ.

د موتې غزا

غسانيانو د حضرت محمدﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و، چې هغوی يو ځل بيا د اسلام مبارک دين ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمدﷺ د هجرت په اتم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د هغو د ځېلو په موخه درې زره کسيز لښکر د حضرت زيد بن حارث رضي الله عنه په مشرۍ ولېږه او ورته يې وويل که چيرې حضرت زيد رضي الله عنه شهيد شو، حضرت جعفر رضي الله عنه دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهيد شو بيادې حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي. کله چې مسلمانان د شام هيواد، د موته په سيمه کې د اعرابو او روميانو له ګډ لښکر سره مخ شول، جګړه پيل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان يو بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سيف الله يعنی خالد بن وليد رضي الله عنه د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تيت او پرک لښکر يو ځل بيا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته يې د غره لمن ته پناه يوړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخيست. په پای کې د اسلام لښکر مدينې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حديبې د سولې او دويمه ډله دې د خيبر دغزا په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

١- بيعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

٢- د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کوم پاچاهان د اسلام دين ته راوبلل؟

٣- د موته د غزا لامل څه و؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حديبې د سولې د ګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دیرشم لوست

د مکې مکرمې فتح

په دې لوست کې د مکې د فتحې، د حنین د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې کیږي.

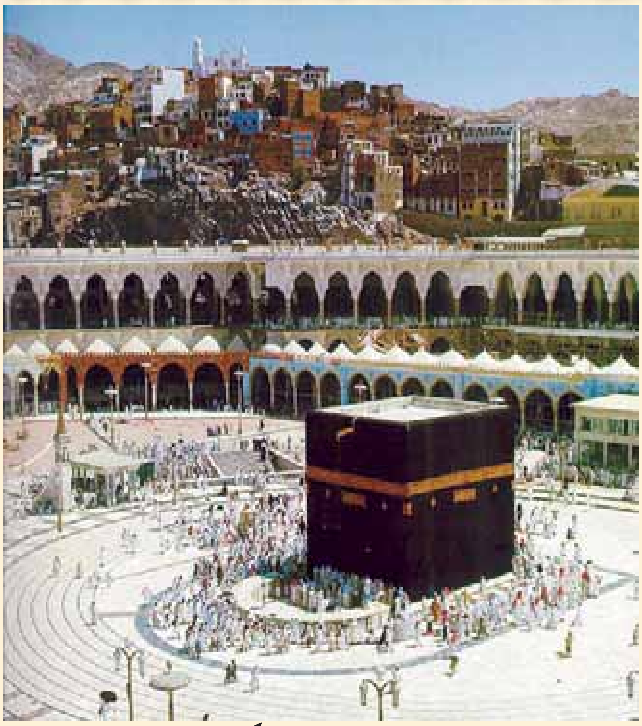

مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه تړون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال یې له مسلمانانو سره تړلی و او د هغې له مخې یې ښایي د خزاعې له قبیلې سره چې مسلمانانو سره تړون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم باید مکیانو او د هغو تړون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قریشو په مرسته د بني خزاعه څو تنه وګړي د چینې په سر ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکي شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوه شو چې قریشو د سولې تړون مات کړی. په دې توګه لس زره کسیزه لښکر یې چمتو او د مکې په لورې یې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پېښې څخه خبرشول، سخت وارخطا شول او ابوسفیان او د قریشو زیاتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسلیم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی یې تر خپل حمایت لاندې ونیول. سربېره پردې داسې امتیازات، چې ابوسفیان یې اصلاً فکر هم نه کاوه، هغه او نورو ته ورکړل. له هغې جملې څخه حضرت محمد ﷺ وفرمایل: ((هر څوک چې کعبې شریفې ته او یا د ابوسفیان کورته پناه یوسې او یا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه او نه

شوه. پیغمبر ﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته، لومړی طواف وکړ او بیا یې د مکې د شاوخوا درې سوه او شپېته بتان له منځه یوړل وروسته کعبې شریفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ یې ادا کړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شریفې په دروازه ودرېد. قریش منتظر وو چې پیغمبر ﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدای ﷻ رسول وکړې یوه یې داوه: ((ای قریشو، تاسو څه ګمان کوئ چې زه ستاسو په وړاندې به څه وکړم؟)) قریشو وویل:

((یوازې خیر او ښېګڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې رسول الله ﷺ)) وفرمایل:

زه نن هغه څه چې تاسوته وایم چې ورور مې، یوسف(ع) وړاندې خپلو ورونوته ویلي وو.

نن تاسوته سزا نشته ځئ، ټول آزاد یاستئ وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښي وربه برخه شوه لکه چې اوس نوي زیږېدلي وي.

وروسته خلک په صفا کې را ټول شول، تر څو چې پیغمبر ﷺ ته بیعت وکړي.

رسول الله ﷺ د صفا په غره کې کښیناست او د هغوی بیعت یې د الهي فرامینو څخه د اطاعت په بنسټ ومنه.

د حنین غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمد ﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتیب او تنظیم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسیده چې د هوازن قبیله د مالک بن عوف په مشرۍ د ثقیف د قبیلې په مرسته جګړې ته چمتو ده.

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه یې هم د جګړې میدان ته راوړې دي، تر څو د هغوی شتون د جګړې انګیزه په دوی کې پیاوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمد ﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه یې نوي د اسلام په مبین دین مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی. کله چې دا لښکر د حنین تنګي ته ورسید،

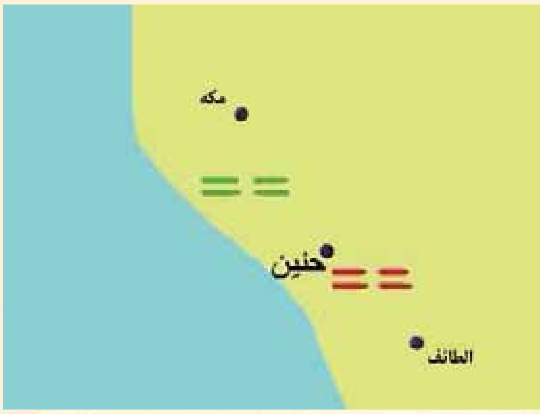

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښمن په کمين کې ناست و. د هوازن جګړه مارانو ناڅاپه پر مسلمانانو یرغل وکړ. مسلمانان ددې يو ناڅاپي يرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشریف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته ووېل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اورېدو له امله مسلمانان یو ځل بيا سره را ټول شول او په کفارو يې يرغل وکړ، چې د هغه له امله په دې وخت کې دښمن د تيښتې لاره ورکه کړه خپلې ښځې، مالونه او اولادونه يې ځای پرځای پرېښودل، خپله تيښتې ته اړشول او خپلې ښځې يې سپکې کړې. مالك د هوازن د قبيلې مشر طايف ته وتښتيد. طايف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پيغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخيست او مکې ته ستون شو. وروسته له لږ څه مودې څخه د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخيست او پيغمبر ﷺ ته تسليم شول او ايمان يې راوړ. پيغمبر ﷺ هم هغه ټول غنيمتونه چې د حنين په جګړه کې يې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بيرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پيغمبر ﷺ ته اطلاع ورسيده چې د روم امپراتورۍ څوسوه زره کسيزه لښکر نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړی دی څکه د هجرت په نهم کال د رجب په مياشت کې يې ۳۰ زره کسيز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسيد، روميان وويريدل د مقابلې جرات يې په ځان کې ونه ليده او هر لوري ته خپاره شول. د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تيرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بيرته مدينې ته بريالی ستون شو.

حجةالوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نيټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښين د لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ اصحابو سره، چې شميره يې له سل زره تنو څخه ډېر وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه يې په ذوالحليفه کې تېره کړه. د ورځې يې احرامونه وتړل. له اتو ورځو او شپو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی د کور طواف او د صفا او مروا مراسم يې پای ته ورسوله او د مکې په لوره، حجون ته نږدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ يې منا ته سفر پيل کړ.

شپه يې دغلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول الله ﷺ داسې هر اړخيزه او ارزښتناکه وينا وکړه چې مؤرخين يې ترټولو غوره نړيوال او اسلامی اساسي قانون بولي. ددغې وينا ځينې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

١- ای خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښايي په دې بريالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

٢- د يو بل د مال خوړل او د وينې تويول پرتاسو حرام دي

٣- د جاهليت د مهال ټولې چارې منع دي

٤- د ښځو په اړه له خدای ﷻ څخه ووېرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

٥- هغه څه چې ما تاسوته پريښي، که پر هغو منګولې ولګوئ هيڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

٦- يوازې او يوازې د يو الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونيسئ او په خوښۍ سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بيت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او د الله جنت ته داخل شئ.

٧- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وويل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خير مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بيايې وفرمايل:

((ای زما پاکه خدايه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ يې په منا کې د يوې وينا په لړکې وفرمايل: ((آيا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟ اصحابو وويل: هو: حضرت رسول اکرم (ص) وفرمايل:

((ای لويه خدايه شاهد ووسئ))

او بيا يې زياته کړه: ((حاضر خلك دې دغه خبرې غايبو خلکو ته ورسوي. ((د ذوالحجې په ١٣ نېټه يې له منا څخه بيت الله ته تشريف راوړ او له طواف او خدای پاماني وروسته يې د مدينی لورته روان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبی کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدينې منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږي په ناروغۍ اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر يې په ټوټې تړلې و، مسجد ته يې تشريف راوړ. لومړی يې د احد د شهيدانو په حق کې د خير او مغفرت دعا وکړه. سپارښتنه يې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ. د هغو د ښېګڼو يادونه يې وکړه بيايې و فرمايل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه يو بنده وټاکه چې له دنيا او اخرت څخه يو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه وژړل او ويې ويل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په حالت سره خلکو تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه رقت او د زړه نرمي خلکوته څرګند شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم يې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبی کريم ﷺ وويل:

نبوی جومات

((اې ابوبکره ارام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او ويې فرمايل:

((د ابوبکر له دروازې پرته ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وی، وتړل شي)) زياته يې کړه: ((زه نه پوهيږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندی بل څوک ډېر حق ولري او که ماکولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خليل په توګه څوک وټاکم. يقيناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بياهم زموږ ترمنځ دوستي او وروروليي ټينګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کيږو.)) همدارنګه يې وويل: ((د خدای لعنت دې پر يهود او نصاراو وي چې د خپلو پيغمبرانو له قبرونو يې عبادت ځايونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددې ترڅنګه يې وويل: ((که څوک مې وهلی وي او يا مې بده خبره ورته کړې وي، خپل غچ دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخلي او كه د چا پورورى يم او پرما حق ولري هغه غوښتلاى شي.)) له اصحابو څخه يو تن وويل: ((زه پرتاسو درې درهم پور لرم. حضرت رسول اكرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وكړ چې دغه مبلغ وركړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال كې چې ناروغي يې زياته شوې وه په مسجد كې حاضرينو ته ووېل: ((په مناسب وخت كې دې يهود، نصارا او مشركين له جزيرة العرب څخه وايستل شي.))

نبی کريم ﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه وركړه، خو وېې نشواى كولاى چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره مسجد ته راشي. حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه ته يې امر وكړ چې امامت وكړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبكرصديق رضي الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وكړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان ازاد كړل، اووه ديناره چې په كور كې يې درلودل، خيرات كړل او خپله جنگي وسله يې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اكرم (ص) د هجرت په يوولسم كال د ربيع الاول په دولسمې نيټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) كالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وكړه.

په ټولگي كې فعاليت

زده كوونكي دې په درېو ډلو وويشل شي. لومړې ډله دې د مكې د فتحې، دويمه ډله دې د حنين د غزا او دريمه ډله دې د حجة الوداع په اړه خپل معلومات په ټولگي كې وړاندې كړي.

پوښتنې

۱- مكه په كوم كال كې فتح شوه او لامل يې څه و؟

۲- د حنين غزا څرنگه پيښه شوه؟ معلومات وركړئ

۳- حضرت محمد ﷺ په كوم كال، مياشت او ورځ رحلت وكړ؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده كوونكي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصيت په اړه معلومات را غونډ او په ټولگي كې دې وړاندې كړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشدين خلفا

ابوبکر صديق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د نسب، خلافت ته د رسيدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پېښو په اړه معلومات ورانديې کېږي.

د حضرت ابوبکر صديق نوم عبدالله او د پلار نوم يې ابو قحافه او د مور نوم يې ام الخير سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له لورى د صديق او عتيق لقبونه ورکړل شوي و. له عام الفيل څخه دوه کاله او څو مياشتې وروسته يې نړۍ ته سترګې پرانيستې. نسب يې په شپږم پشت کې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره يو ځای کېږي. شغل يې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په پيغمبرۍ مبعوث شو، په نارينه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دين مشرف شو. هغه د اسلام او د فی سبيل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوک د غزا لپاره د تيارۍ پر مهال يې د خپل کور ټول مالونه نبوي مسجد ته راوړل او څه يې چې درلودل هغه يې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له رحلت وروسته انصار په سقيفه بني ساعده کې را غونډ شول او غوښتل يې چې حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اوريدو سره حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر رضي الله عنهما د سقيفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبيده بن جراح رضي الله عنه هم ملګرى شو. څنګه چې سقيفې ته ورسيدل، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د يوې وينا په ورانديې کولو سره انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره د خليفه او د پيغمبر صلی الله علیه وسلم د ځای ناستي په توګه بيعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره بيعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په نبوي مسجد کې د يوې ارزښتناکې وينا له لارې خپله کرنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ويې ويل: ((ای خلکو، زه پر تاسې خليفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غور

نه یم، که چېرې مې ښه کارونه کول، ما سره مرسته وکړئ او که مې بدکار کاوه منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې ځواکمن دی، تر څو د هغه حق له ځواکمن څخه واخلم او ورته یې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذلیلوي. او په هغه قوم کې چې بدکاري دود شي له بلاوو سره مخ کېږي)).

د پیغمبر ﷺ له رحلت سره یو شمیر بد رغو افرادو، لکه مسلیمه کذاب، طلیحه اسدی او نورو د نبوت دعوای وکړه او ځینو خلکو بیت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه اسلامي لښکر ته دنده ورکړه چې د دروغجنو پیغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه یې ډډه کړې او هغه ځوک چې مرتد شوی، کار یوې خوا ته کړي. دغو جګړو له یو کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسلیمه کذاب او ټول مرتدین د خپلو اعمالو په سزا ورسیدل. مرتدین ووژل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات یې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د اسلام د مبارک دین د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زید رضی الله عنه په مشرۍ اسلامی لښکر شام ته ولېږه او هغه هم بریالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ کې د قران کریم ګڼ شمیر حافظان په شهادت ورسیدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضی الله عنه په وړاندیز حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه امر وکړ قران کریم چې د پیغمبر ﷺ په وخت کې په متفرق ډول لیکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سینو کې خوندی شوی و په یو مصحف کې را غونډ کړی. وروسته له هغه چې د هیواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه یې د څلو زره کسیز لښکر په مشرۍ عراق ته ولېږه. هغه په یو کال او دوه میاشتو کې د فرات د سیند د سیمې وګړي د اسلام په دین مشرف کړل. په داسې حال کې چې مسلمانان په بریاوو بوخت وو، رومیانو له وخت څخه ګټه واخیسته او ۲۴۰ زره کسیز لښکر یې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنګېږي. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسطین ته، حضرت ابو عبیده بن جراح رضي الله عنه حمص ته، حضرت یزید ابن ابی سفیان رضي الله عنه دمشق ته او حضرت شرحبیل بن حسنه رضي الله عنه اردن ته ولیږه او حضرت سیف الله خالد بن ولید رضي الله عنه ته یې امر وکړ چې عراق مثنی بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضي الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دیرش زره تنو ته رسیده. په هغه جګړه کې چې د هجرت په دیارلسم کال د یرموک د سیند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاریخي ماتې سره مخ شو او ۱۳۰زره تنه یې په قتل ورسیدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري یوازې درې زره تنه په شهادت ورسیدل او هر قل(هراکلیوس) نهیلي او له شام څخه وتښتېده. په دغه جګړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلی قوماندان حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په یو وخت یې په دښمن له دریو خواوو یرغل وکړ. دغه تاکتیک دښمن دومره حیران کړ چې خپلې ټولې طرحې یې له یاده ووتې او د زمان له زغملو پرته یې هیڅ کار له واکه پوره نه و. د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت یوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضي الله عنه په مشوره یې یو شمېر کار پوهان د زید بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کریم راغونډ کړي. دغه کار ددې لامل شو چې مسلمانان د قران کریم په اړه یو موټې پاتې شي.

لومړي خلیفه د خپل خلافت د دوو کالو او درې میاشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه او کړنې تر سره کړې چې د اسلام او نړۍ په تاریخ کې ساری نه لري او اسلامي تاریخ پرې ویاړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنۍ خطبې په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نمونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دیرشم لوست

حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصیت، برياوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د اسلام د دویم خلیفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل عمر په نومونو ملقب دي. د عام الفیل په دیارلسم کال د قریشو په یوې ښاغلي کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نیکه کې یې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسیږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارک دین مشرف شو. کله یې چې اسلام راوړ خپل مسلمانیدل یې په ښکاره اعلان کړل او هم یې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي که څوک ورسره حساب لري او یا غواړي چې زوی یې یتیم او میرمن یې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره یې له هیڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی. لومړی خلیفه په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخیستله. کله چې لومړی خلیفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې ورسته یې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرینو له لورې تایید شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وویل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت ګیره دی، خو زموږ په منځ د خلافت لپاره وړ بل څوک شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دویم خلیفه د خلافت دوره یوه روښانه او له برياوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاریخ کې ساری نه لري. هغه برياوې چې د امیرالمومنین حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوې، د امویانو او عباسیانو د دورې له ټولو برياوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختیځ کې تر ترکستان او خراسان په لویدیځ کې تر لیبیا، په سویل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګې تر وروستیو پولو پورې رسیدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قادسیې د جګړو په پایله کې د فارس امپراتورۍ له منځه یوړه او د فارس (ایران) خلک یې په اسلام مشرف کړل.

د قادسیې په جګړه کې د مسلمانو غازیانو شمېر دیرش زره تنه او قوماندان یې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمېر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسیده. دغه جګړه

په ۱۴ هجری کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قوماندان رستم نومیده. هغه د تیښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په ګذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختیايي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وایستل شول، منظمې عسکري قشلې رامنځته شوې، بیت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولایت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکیلات، مالي دفترونه او ځینې نورې اداري جوړې شوې. قاضیان وټاکل شول. د خراج نظام په فعالیت پیل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنیانو څخه خراج نه اخیستل کیده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاریخ د مسلمانانو د تاریخ د مبداء په توګه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کالو او پنځو میاشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نیټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برياوو، نظم، عدل، انصاف، برابری، سوکالی او د ژوندانه د اسانتیاوو د تامین له پلوه د اسلام په تاریخ کې یوه روښانه دوره ده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپریدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دویمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه معلومات په خپل ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دین مشرف شو؟

۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسید؟

۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چاله لوری په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنګه د دیني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عثمان (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصیت، خلافت ته د رسیدو د خرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د دریم خلیفه نوم عثمان بن عفان او لقب یې ذوالنورین و. په پنځم نیکه کې یې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسیده. له عام الفیل پنځه کاله وروسته په مکه کې په یوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د ځوانۍ له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دین مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه یو نرم خویه، حلیم او پرهیزګاره شخص و. د اسلام د دین د پراختیا په لاره کې یې د خپلې شخصي شتمنۍ لویه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزواتو کې له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره ملګری و. د وحې کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لوري ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه یې روح جدا شي، د خلیفه د ټاکنې په موخه یې اووه تنه لوی صحابه، هر یو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه، علی بن ابی طالب رضي الله عنه، طلحه بن عبیدالله، زبیر بن عوام رضي الله عنه، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زیاته یې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د ځان د کاندید ولو حق نه لري. له دري ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رایو په اکثریت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خلیفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بیعت وکړ.

د حضرت عثمان د دوري برياوې دوه برخې لري. لومړی د هغو سیمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته یې بغاوت کړي و، لکه ری، همدان، سکندریه او اذربایجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دویم د قبرس او ترکیې سیمې کله چې حضرت معاویه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افریقا کې هم یو شمیر سیمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کریم چې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه چې په وخت کې راغونډ شوی و د مصحف په ډول ولیکل شو او فتحه شویو سیمو ته ولیږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د

دولس کالو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسې حال کې، چې د قران کریم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسید.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه او دویمه ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د فتوحاتو معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمان رضي الله عنه څنګه د خلیفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې کومې سیمې ونیول شوې؟

۳- حضرت عثمان رضي الله عنه څه وخت او څنګه په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت علی (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصیت او د خلافت د مهمو پیښو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد ﷺ د تره زوی او زوم و. لقب یې اسدالله او حیدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنیت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزیږید. لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو. هغه د اسلام په لار کې له هیڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم ﷺ د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ویده شو، تر څو کفار چې د حضرت محمد ﷺ کور یې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پیغمبر ﷺ چیرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ویده دی. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د ورورولۍ په ترون کې پخپله حضرت محمد ﷺ هغه ته د ورورۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دویمه ورځ په مدینې منورې کې ورسره خلکو بیعت وکړ او هغه یې د امیرالمومنین په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاویه رضي الله عنه او هم نظر و خو ټینګار کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلینو قصاص باید دفعتاً واخیستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کیدو پورې باید انتظار وایستل شي، چې په پایله کې یې د حضرت علي رضي الله عنه پلویان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلویان بصرې ته نژدې د جګړې لپاره تیار شول. د جګړې له پېښیدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نژدې و چې د دواړو لوریو تر منځ سوله ټینګه شي، خو د عبدالله بن سبا، یهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پیل شوه. حضرت طلحه او زبیر رضي الله عنه په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمېر صحابه شهیدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسیده. حضرت ام المومنین عایشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نیول شوه او له ورور سره یې په ډېر احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدینې منورې ته ولیږل شوه.

د صفین جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاویه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجری کال کې د صفین په سیمه کې پیښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کالو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د يو تن پيرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه مسجد ته د تګ په حال کې ټپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسيد. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهرباني سره مخ ته وړې. د حضرت علي رضي الله عنه له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکل شو. هغه له خبرو او څېړنو وروسته دې پايلې ته ورسيد چې بايد د ځان او مال او د مسلمانانو د يووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاويه رضي الله عنه سره له دښمنۍ او سيالۍ څخه لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. دا کار د دې لامل شو چې حضرت معاويه رضي الله عنه سره يې اړيکه ټينګه کړه او د هغه په ګټه له خلافت څخه تېر شو. له يوېل سره يې توافق وکړ. چې بايد هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې پخپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توګه خپل خليفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموی کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علي رضي الله عنه د رسيدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د حضرت علي رضي الله عنه د خلافت د پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علي رضي الله عنه د نسب په اړه په څه پوهيږئ؟

۲- د صفين جګړه د چا تر منځ پېښه شوه؟

۳- حضرت علي کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسيد؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت علي کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سيمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه څلویشتم لوست

د راشدینو خلفاوو روښانه دورې ته لنډه کتنه

> په دې لوست کې د راشدینو خلفاوو د سیاست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پیښو په اړه معلومات وړاندې کیږي.

د راشدینو خلفاوو رضي الله عنهم دوره چې په د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه په ۱۱ هجري کال کې پیل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علی کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته ورسیده، د تاریخي شهکار او د عالم اسلام د ویاړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کریم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل وکړي. هغوی د حضرت محمد ﷺ په څیرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته یې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او ورورولي یې تبلیغ، دود، تحکیم او پلي کوله.

راشدین خلفا هغه کسان وو چې ځانونه یې د خدای ﷻ او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکی ګڼل او هره شیبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی یې له هیچا څخه ویره نه درلوده. هغوی له خدای ﷻ او د خلکو د حقونو له ضایع کولو څخه سخت په ویره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه یې نه خوښوله. هر چاکولای شو چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره لیدنه وکړي. دارالخلافه یې مسجدونه، فرش یې پوزی او مانی یې همدا مسجدونه و. په مره ګېډه یې ډوډۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځای کې یې ساتونکی نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه یوه ګړی نه کېنیناستل. د خلکو د یووالی لپاره یې ډیری هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لوري ټاکل شوی وو، د خلکو چارې یې د استعداد او تقوی خاوندانو ته یعنی کار یې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه یې کلکه څارنه کوله.

د راشدینو خلفاوو په دوره کې عسکري، قضایي، مالیاتي، پستي، محاسبه یې، تعلیمي او روزنیز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړای شو.

د راشدینو خلفاوو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونه سره تړلی وو:

۱- په ټولو چارو کې یې له خدای ﷻ څخه ویره کوله او د الله تعالی رضا ته یې پام کاوه.

۲- یووالی، پاك نفسی، ایمانداري او په جهاد کې ربښتینی خدمت د هغوی د بریالیتوب لامل

ګڼل کیده.

۳- عزت او د دنيا او اخرت بریالیتوب یې په اسلام باندې په درېدو کې لیده.

۴- مسلمانان په دې باور جنګېدل که چیرې له کفارو سره په جګړه کې ووژل شي شهید او که ژوندی پاتې شي غازیان کیږي.

۵- مسلمانانو د نیول شویو هېوادونو له وګړو سره ډېر ښه او د وروری چلن کاوه.

۶- دا یې عقیده وه چې اجل نه بدلیږی، نو ځکه ډاړه جنګیدل.

۷- پر خدایﷻ تکیه او توکل هم د فتوحاتو یو لامل و.

۸- مشورې او د رازونو ساتنی ته یې ډېر پام کاوه.

۹- یوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته یې غاړه ایښوده.

۱۰- صبر یې درلوده.

۱۱- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره یې مقاومت کاوه. د راشدینو خلفاوو دا ډول صفات د دې لامل وګرځید چې د اسلام مبارک دین د نړ ی تر لیرو سیمو پورې خپور شي او د نړ ی ډېر وګړي پرې مشرف شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د راشدینو خلفاوو د شخصي احوالو او دویمه ډله دې د هغو د خلافت د کړنلارو په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- راشدینو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړنلارې څخه پیروي کوله؟

۲- د راشدینو خلفاوو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د دیني علماوو څخه د راشدینو خلفاوو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ او په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امویان

۴۱ – ۱۳۲هـ ۶۶۱ – ۷۵۰م

په دې لوست کې د حضرت معاویه رضي الله عنه، مشهورو اموي خلفاوو، د امویانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د دې کورنۍ بنسټ ایښودونکی حضرت معاویه رضي الله عنه دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی یې حضرت معاویه رضي الله عنه او وروستنی یې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لویدیځ کې تر هسپانیې او فرانسې او په ختیځ کې تر ترکستان، چین او هند پورې ورسیده.

حضرت معاویه رضي الله عنه

حضرت معاویه(رض) د ابوسفیان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زیږیدلی دی پلار یې ابوسفیان د قریشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دین مشرف شو. حضرت معاویه رضي الله عنه د وحې له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد رضي الله عنه له لورې د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علي رضي الله عنه په شهادت ورسید او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د څو میاشتو له تیریدو وروسته له حضرت معاویه رضي الله عنه سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسید چې حضرت معاویه رضي الله عنه نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستی په توګه وټاکي، بلکې دغه کار باید مسلمانانو ته پرېږدي. په دې ترتیب حضرت معاویه رضي الله عنه د ټول اسلامي هیواد امیر شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخیست. حضرت معاویه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمینې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته یې ډېر درناوی درلود. هغه په لویدیځ کې مراکش او المغرب په شمال کې ترکیه او په ختیځ کې سیستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواک په رامنځته کیدو کې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې یې بریاوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاویه رضي الله عنه په ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

یزید

۶۱– ۶۴ هـ ۶۸۱– ۶۸۴ م

یزید په ۲۵ هـ کال کې زیږیدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاویه رضي الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسید. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پیښه شوه چې په لړکې یې حضرت امام حسین رضي الله عنه له ۷۲ تنو یارانو سره په شهادت ورسید. یزید په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵– ۸۶ هـ ۶۸۵– ۷۰۵ م

د یزید له مړینې وروسته د هغه زوی دویم معاویه واک ته ورسید، خو واکمنی یې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه کړ او په ځای یې مروان بن حکم د چارو واګې تر لاسه کړې. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واګې به د دویم معاویه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله یې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره یې نکاح وکړه او د خالد په ځای یې خپل زامن عبدالملک او عبدالعزیز یو بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړینې وروسته عبدالملک واک ته ورسید. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سیمې چې د عبدالله بن زبیر رضي الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او بیا یې د خوارجو فتنه له منځه یوړه. په ختیځ کې یې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې یې قسطنطنیه فتح کړه. عقبه بن نافع د افریقې د شمال سیمې چې له لاسه وتلی وې، بیا تر لاسه کړې. عبدالملک بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجری کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې پخپل نوم یې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسمیت پیدا کړ.

عمر بن عبدالعزیز

۱۰۱–۹۹هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه هغه څوک و چې له ډېرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه یې ډېر شهرت درلود. هغه هڅه کوله چې د راشدینو خلفاوو په پل

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښه کېږدي. هغه د سليمان له مړينې وروسته خلافت ته ورسيد. نوموړي د قران او نبوي احاديثو له احکامو سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعايت له امله په دويم عمر او پنځم راشده خليفه سره نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزيز(رض) د خپل خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول واليان او قاضيان له کاره گوښه کړل او پر ځای يې پرهيزگاره، پاک نفسه، ايمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د ماليات او خراج په اصولو کې يې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه يې دروند خراج لغوه او هغه يې د خلکو له وړتيا سره سم عيار کړ. له بيت المال او عامه شتمنيو څخه يې د ناوړې گټې اخيستنی مخه ونيوله. له خاينينو، بډې اخيستونکو او مفسدينو سره يې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه يې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفينو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخيست. هغه د خلکو د سوکالۍ په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله يې ډېری ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم يې يوه اندازه ځمکه په مستحقينو ووېشله.

حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه لومړنی کس و چې رسماً يې د نبوي احاديثو د جمع کېدو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه له دوو کالو او پنځو مياشتو واکمنی وروسته دځينو خاينينو په دسيسه د يو غلام له لوري په شهادت ورسيد. امويانو نږدې يوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمني وکړه چې مشهور واکمنان يې په لاندې ډول دي.

۱- معاويه بن ابی سفيان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق
۲- يزيد بن معاويه ۶۰- ۶۴ هـ ق
۳- عبدالملک بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق
۴- وليد بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق
۵- سليمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق
۶- عمر بن عبدالعزيز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق
۷- دويم يزيد بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- هشام بن عبدالملك ۱۰۵- ۱۲۵ هـ ق

۹- وليد بن دويم عبدالملك ۱۲۵- ۱۲۶ هـ ق

۱۰- يزيد بن وليد بن دريم عبدالملك ۱۲۶- ۱۲۷ هـ ق

۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د امويانو حکومت کابو له يوې پيړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امويانو وروستی واکمن مروان حران ته نږدې ماتې وخوړه او د مصر لورته د تيښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسيان و اک ته ورسيدل او اسلامی تاريخ نوي پړاو ته داخل شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسيدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د حضرت معاويه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت معاويه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟

۲- د حضرت معاويه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سيمو رسيده؟

۳- کوم اموي خليفه، د دويم عمر او پنځم راشده خليفه په نام نومول کيده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت معاويه رضي الله عنه د خلافت د څرنګوالی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور څلویشتم لوست

د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعیت

۴۱- ۱۳۲هـ .ق

په دې لوست کې د اموي دورې د سیاسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسایلو په اړه معلومات وړاندې کیږي.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه یو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنیمت، عشر او خمس تر سرلیک لاندې ډېر مالونه له اسیایي او افریقایي نیول شوو هېوادونو څخه پلازمېنې دمشق ته لېږل کېدل. د نیول شویو هېوادونو تر منځ سوداګریزې اړیکې ټینګې شوې وې. له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي و او په عین حال کې یې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امویانو له لوري د پلازمېنې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالمالک په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه په وخت کې شاړې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختیا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امویانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خیریه موسسو، جوماتونو او د هغه له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل یې څرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبیاتو علومو او فنونو، هنر او صنایعو پراختیا ومونده چې له دې لارې په نړۍ کې د اسلام نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره یو معیار وګرځېد.

په پوځي برخه کې پوه افراد لکه موسی بن نصیر د عسکري ټولیو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسی بن نصیر او طارق بن زیاد د افریقا په شمال او د اروپا په سویل لوېدیځ کې د اسلام لمن تر هسپانیې پورې ورسوله، قطیبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ اسیا تر هېوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم یې د چین دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچۍ او ملتان پورې ورسوي. مسلمه بن عبدالملک په کوچنۍ اسیا کې فعال و او د خپلو فتوحاتو سرحد یې د انطاکیې تر ښار پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنیزې وضعې او دویمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعالیتونو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالیاتو په اړه معلومات ورکړئ؟

۲- امویانو کوم ښار د خپل پایتخت په توګه ټاکلی و؟

۳- امویانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړي؟

۴- محمد بن قاسم کومه سیمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امویانو د بریالیتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

عباسیان

۱۳۲ – ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰ – ۱۲۵۸ م

له امویانو څخه عباسیانو ته د خلافت لېږد

په دې لوست کې له اموي کورنۍ څخه عباسیانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې کيږي.

په ۹۶ هـ کال کې د ولید بن عبدالملک له مړيني وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع يې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علويانو هم له وړاندې څخه له امويانو سره کينه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمنۍ يې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهيم وژل و. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسيان خپل مخالفت علني کړي. ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بيرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سيار يې چې د نيشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته يې په سل زره کسيز لښکر سره د زاب د سيند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتيد. ابومسلم تور بيرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نيل د سيند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسيده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲ – ۱۳۶ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خليفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې يې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لاربنوونه او خدمت کې به د راشدينو خلفاوو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وينا د دمشق د ښار په خلکو اغيزه وکړه. له دې وروسته يې د اموي کورنۍ د غړو په ډله ييزې وژنې پيل وکړ. او د هغو دوينې په تويولو کې يې له شدت څخه کار واخيست چې له دې امله په اسلامي هېواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت دوره څلور کاله وه په تيرې، وهلو او د مخالفينو په وژلو سره تيره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳۶ – ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړينې وروسته يې ځای ناستی منصور پر تخت کښيناست. هغه يو هوښيار، پوه او زيرک شخص و. د عباسي خلافت د ټينګښت لپاره يې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظيم کې هم ډېر بريالى و. د ماليات‌و پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو برخه کې يې ډېر زيار وايست. د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پېښه رامنځته نشوه. بلکې خلکو په ارامى سره ژوند کاوه. د دغې دورې د يادونې وړ پېښه د عبدالله بن علي پاڅون و چې هغه هم د منصور له لوري وځپل شو. منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.

هغه له ۲۲ کالو واکمنى وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدى بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړينې وروسته واک ته ورسيد. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوك تقوا او تواضع خاوند و. د هغه له لومړنيو کارونو څخه يو هم زندانيانو ته عمومي بښنه وه. مهدي د مخالفينو ټول ملکيتونه چې د منصور له لوري نيول شوي و، بېرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه رويه درلوده. قاضيانو ته يې ډېر درناوى درلود. د هغوى په وړاندې د يو عادي فرد په څېر ودريده او د هغو د پريکړو پلي کول يې د ځان لپاره يو مکلفيت او جدى مسؤوليت ګاڼه. هغه د بيت الحرام مسجد ته پراختيا ورکړه او د عمومى لارو، کاروان سرايونو ميلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې يې ډېرې هڅې وکړې. په پستي چاروکې يې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدينې، يمن او بغداد تر منځ يې منظم پستي سيستم رامنځته کړ. د زندانيانو د کورنيو لپاره يې له بيت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستيو ورځوکې يې خپل زامن په ترتيب سره هادي د لومړي او هارون د دويم ځاى ناستي په توګه وټاکل. له يو ولس کالو خلافت وروسته په ۱٦۹ هـ کال کې وفات شو.

موسى الهادى(۱٦۹– ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړينې وروسته موسى الهادي واک ته ورسيد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي ليرې کړل چې خلك مخامخ ستونزې ورته ووايي. د هغه د خلافت په وخت کې ادريس په مراکش او موريتانيا کې خپلواك دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کالو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کې وفات شو.

هارون الرشيد بن مهدی(۱۷۰- ۱۹۳ هـ)

هارون الرشيد د پلار له وصيت سره سم د موسی الهادي له مړينې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه يوازې په عباسي کورنی کې، بلکې د اسلام په تاريخ کې يو ستر شخص و. د هغه د هڅو پايله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمينې بدل شو.

هارون الرشيد يو مدبر او عالم شخص و. ميرمن يې زبيده هم پوهه هوښياره عالمه او يوه مهربانه ښځه وه. د مکې د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تياره شوه چې د خپلو شخصي ګاڼو په پلور لو سره له طايف څخه مکې ته د نهر د کيندلو کار په بريا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو وياله تر نن ورځې د زبيدې د نهر په نامه يادېږي. هارون الرشيد په خپلې پوهې او کفايت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلی و، په سوله ييزه توګه ارام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسيدلی و. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرايونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت يوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله يې چې يو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توګه ولېږه، د فرانسې پاچا يې په ليدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزيرانو ته يې وويل: ((دا مسلمانان عجيب خلک دي. د اوسپنې په يو قطعې کې يې پيريان بند کړي، چې دغه کوچنی شيان يې په حرکت راوستلي او ټک ټک اواز کوي.)) هارون الرشيد لومړنی اسلامی شخصيت و چې د چين او فرانسې هېوادونو سره يې اړيکې ټينګې کړې او دغو هېوادونو ته يې سفيران ولېږل او د هغو سفيران يې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلي د مکې مکرمې او مدينې منورې زيارت کړی و او له ۲۳ کالو خلافت وروسته په طوس يا ننی مشهد کې وفات شو او همدلته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشيد (۱۹۹- ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشيد له مړينې وروسته امين خلافت ته ورسيده. د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توګه يې دنده تر سره کوله، د امين خلافت ومانه، خو کله چې امين د فضل بن ربيع په لمسون، مامون له وليعهدۍ څخه ليرې کړ، مامون اړ شو چې توري ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشرۍ په غاړه درلوده او د امين له لوري علي بن عيسی د لښکر مشرو. د جګړې په ترڅ کې امين ووژل شو او لښکر يې ماتي

وخوړه او اسلامي خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشید پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، ریاضیاتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختیا ومونده. له ډېرو بهرنیو ژبو په ځانګړې توګه له لاتیني ژبې څخه ډېر اثار وژباړل شول. په مجموع کې هغه کېده چې د خپل تمدني سیر د نظام پر مختګ ته د هارون الرشید د دورې په څیر ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده ځنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو یې حاکمیت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطمیانو د حکومت رامنځته کېدو د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامي خلافت په ختیځ لورې کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی وه په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاسته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خلیفه مستعصم باالله و چې د چنګیز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې ډول په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنۍ حاکمیت پای ته ورسید.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسیانو د رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د هارون الرشید د واکمنۍ په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصیت څه نوم درلود او د چا له لوری و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشید د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاریخي مخینې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ څلویښتم لوست

د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع

په دې لوست کې د عباسیانو د سیاست له منفي او مثبتو اړخونو، د اداري چارو له څرنګوالي او د ژوندانه په بېلابېلو برخو په تیره د علم او هنر په برخه کې په عباسي دوره کې د پرمختګونو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

عباسیانو له لومړي سر څخه داسې څرګندو له چې امویانو د حضرت محمد ﷺ او راشدینو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمدی ﷺ شریعت او راشدینو خلفاوو کړنلاره تعقیبوي. د دغه دول ادعا یوه بېلګه د ابوالعباس تاریخي وینا ده چې خلافت ته د رسیدو پر مهال یې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړینې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سیاست ته ډېر پام وګرځید. ابو جعفر منصور هغه شخصی و چې د وخت له پوهانو څخه یې د سلاکارانو په توګه کار اخیست. د متفکر او هوښیار یزید بن مسلم مشاوریت د ابو جعفر منصور د سلا کارانو یوه بیلګه ده. د عباسیانو د نظامي سیاست یوه ځانګړتیا دا وه چې د پیښې له پیښېدو وړاندې هغې ته متوجه کیدل. که کله یې له کوم تن یا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هغه یې کوله چې سخته ضربه ورکړي او یا تعرضي برید پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو یې لاس پورې کړ او ژوند ته یې د پای ټکي کیښود.

دویمه ځانګړتیا یې د نړیوالو دیپلوماتیکو اړیکو ټینګول و چې د هغه پر بنسټ د شه نیت دایمي او موقتي سفیران د نړی هیوادونو ته لیږل کیدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفیران په خپل حاکمیت کې منل کېدل.

د بیلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشید د پراخه اسلامی هېواد خلیفه و، هغه

د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ډیپلوماتیکې اړیکې ټینګې کړې چې د بیلګې په توګه د هند، چین، فرانسې او یونان نومونه یادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډېرو انساني، حیواني او نباتي ناروغیو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو څخه پوهان، فیلسوفان، جغرافیه پوهان، نجوم پوهان، ریاضی پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسیقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلک ماهرین راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري یې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتیازاتو څخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دین او مذهب خلکو شتون درلود. د هیڅ لپاره، مذهبي، دیني او کلتوري محدودیت نه و. عیسویانو، یهودیانو، مجوسیانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقایدو خلکو په خپلواکۍ سره خپل دیني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني ځېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه، چې د نړۍ په بیلابیلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تالیف شوی و، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخینو او جغرافیه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سیمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې یې ډېر زیار وایست. په دې سفرونو کې جغرافیه پوهانو ډېر کشفیات وکړل او مورخینو هم د قدر وړ اثار ولیکل. ادبیاتو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هیڅ راز زحمتونو څخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسیایي او افریقایي سیمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او ریاضیاتو په برخه کې نه هیریدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کاریدل او د جغرافیې د علم لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسطرالاب له الې څخه ګټه اخیستنه هغه دوه توکي و چې په دغو دوو ځانګو کې یې انقلاب رامنځته کړ. څکه چې قطب نما د بیړیو په سفر او سیر کې اسانتیا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لیرې والی او نژدې والی څرګنداوه. دغه اله د اغریق په نامه یو شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو څخه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د خپل عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کیدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو، ګوګړو، اوسپنې او قیمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پیل شو. په عباسي دوره کې پر بغداد سربیره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قیروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ. د نړۍ له بیلابیلو سیمو خلک د علم، هنر، بیلابیلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سیمو ته راتلل او دهغو له مادي او معنوي فضایلو او ښکلاوو څخه یې خوند اخیسته او علم او فضایل یې تر لاسه کاوه.

عباسیانو د انساني مدنیت د هر اړخیز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړې ارزښت لري او اسلامی تمدن او تاریخ پرې تل ویاړي. په دې دوره کې د جګړه ییزو وسایلو جوړولو او عسکري دسپلین ته هم پوره پام کیده. نو ویلی شو چې عباسیانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ بریاوې درلودې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د کلتوري وضعې او دویمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کېدل؟

۲- د کوم عباسي خلیفه په وخت کې د الجبر او ریاضي په برخه کې ستر بریالیتوبونه رامنځته شول؟

۳- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د ډیپلوماسۍ په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسیانو په اړه له سر چینو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library